

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคประชาสังคมอาเซียน (Philosophy of Sufficiency Economy in ASEAN Civil Society)

พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), ดร.
Phra Rajvaramethi (Prasit Brahma-rangsi), Ph.D.

๑. ประชาสังคมอาเซียน

การรวมกลุ่มของประเทศสมาชิก “สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ๑๐ ประเทศสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี ๒๕๕๘ กำลังได้รับความสนใจจากทั่วโลก เพราะจุดประกายความหวังและความกล้าต่อการเกิดภูมิทัศน์ใหม่ๆ เมื่อประเทศสมาชิกต่างเร่งเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ การเร่งเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนทำให้ระบบความสัมพันธ์ของผู้คนกว่า ๒๔๐ ล้านคนอาจมีลักษณะแปลกแยกและเปลี่ยนแปลงเร็ว ความซับซ้อนของประวัติศาสตร์ที่ถูกเก็บงำและระบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ยิ่งเร่งให้เกิดการแสวงหาความมั่นคงจากตลาดการค้าชายแดน ตลาดแรงงานต่างด้าว ตลาดค้ามนุษย์ และบ่อนการพนัน เร่งการกอบโกยทรัพยากรในห่วงโซ่อาหารและพลังงานจากแม่น้ำโขง อีกทั้งการแสวงหาความรู้และความเป็นสมัยใหม่จากรายการโทรทัศน์ของไทยยังเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนโดยกะพริบตาสำเร็จรูป เครื่องดื่มชูกำลังรวมทั้งธุรกิจความงามและผิวพรรณของไทยกลายเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในชนชั้นแรงงานไปจนถึงผู้มีอันจะกิน

ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านอย่างรีบเร่งกลับพบว่า การเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสิ่งท้าทายทางเศรษฐกิจและภัยคุกคามรูปแบบใหม่กลายเป็นจุดรวมความสนใจ ขณะที่ประชาสังคมและทรัพยากรอีกมากที่รอการพัฒนาให้เป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนเสาหลักทางด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-cultural Community) กลับถูกมองข้าม เมื่อประชาคมอาเซียนดำรงอยู่ท่ามกลางความหลากหลายทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม แล้วจะเดินไปสู่จุดหมายปลายทางคือ “ความเป็นหนึ่งเดียวกัน” ได้อย่างไร

การขับเคลื่อนเสาหลักทางด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนจึงต้องทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และวิถีชีวิตระหว่างกัน ซึ่งรูปแบบที่พอจะเป็นได้นั้นคือวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง เพราะการสั่งสมอริยทรัพย์ในรูปของความรู้และคุณธรรมแห่งความพอเพียงได้หยั่งรากลึกลงไปในสังคม ยังมีการผลิตซ้ำและคุณค่าจากความพอเพียงที่ซ่อนอยู่ในพื้นที่เฉพาะอีกมากมายที่ยังไม่เคยถูกกล่าวถึงในวงวิชาการกระแสหลักมาก่อน

โลกทัศน์แห่งการดำรงชีวิตของคนอาเซียนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านอันประกอบด้วยกัมพูชา สปป.ลาว เมียนมาร์ และเวียดนาม (CLMV) ที่มีศักยภาพสูงนั้นมีรูปแบบเฉพาะตัว (ปัจเจกตลัษณะ) ในการสร้างความรู้และความจริงจากการพึ่งพาตนเอง โดยมีวิถีการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงเป็นจุดร่วมที่มีความสำคัญ เศรษฐกิจพอเพียงต้องการทำความเข้าใจกับคุณค่าใหม่ๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจของคนที่อยู่ในพรมแดนที่กว้างออกไป

ความพยายามในการสร้างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลายทำให้เกิดการค้นหาและค้นพบแนวคิดเชิงปรัชญาที่ถูกเก็บงำไว้ ที่จะช่วยสร้างความหมายใหม่เพื่อเป็นทางเลือกที่แตกต่าง เพราะมุมมองที่หลากหลายได้ช่วยสร้างความเข้าใจพุทธปรัชญาที่ใช้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจแนวคิดต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง โดยดึงคนให้เข้าสู่โลกของธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจ

บทความชิ้นนี้จึงบอกเล่าชีวิตผ่านวิถีการดำเนินชีวิต จิตใจที่เบิกบาน และบริการของระบบนิเวศในประเทศต่างๆ ซึ่งพิสูจน์ความเป็นสากลของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นการเตรียมรับมือเพื่อเผชิญกับภาวะความแห้งแล้งด้วยปรัชญาที่ซ่อนอยู่ในสวนครัวของชาวลาว การสร้างความมั่นคงทางด้านพลังงานด้วยการผลิตไฟฟ้าของชนเผ่าที่เมียนมาร์ การแพทย์ทางเลือกของครูชะแมร์ หมอผีที่เป็นที่พึ่งพาของคนกัมพูชา ตลาดน้ำเจโอโหนยไกรังของเวียดนามและการฟื้นฟูเมืองเก่าด้วยพุทธศิลปกรรมปูนปั้นของไทย

การค้นหาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประเทศสมาชิกจึงเป็นสิ่งที่อาเซียนภักดีต้องการเพื่อสร้างทางเลือกใหม่ๆ ทำให้คนมนสิการ (พิจารณาอย่างรอบคอบเป็นเหตุเป็นผล) คุณธรรมต่างๆ มาสู่ตนเองได้ ขณะเดียวกันก็สร้างสังคมแห่งพรหมวิหารธรรมและสังคหวัตถุธรรมที่จะทำให้คนผูกพันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน กระบวนการแสวงหาความรู้เพื่อค้นหาและตีความปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ จะเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนประชาสังคมอาเซียนต่อไป

๒. กัมพูชา : การแพทย์ทางเลือกของครูชะแมร์

บทเรียนสำคัญที่ควรต้องบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจว่า ช่วงที่มีการพัฒนาประเทศ การแพทย์และสาธารณสุขอยู่ในภาวะสูญญากาศนั้น ครูชะแมร์ หรือ “หมอผี” มีส่วนในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการให้บริการทางการแพทย์ทางเลือก ซึ่งเป็นองค์ความรู้เดิม (Traditional Knowledge) และการดูแลกันบนฐานแห่งศรัทธาและความเชื่อ ทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สมุนไพร การสวดมนต์ การบริกรรมคาถาและของขลังต่างๆ ทำให้คนเกิดความเชื่อมั่นจิตใจไปในความดี (นิโรธ อธิมุตตตา) เห็นว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงมีปกติแตกสลายไป คนจึงไม่หวั่นไหวในทิวทัศน์ต่างๆ (นานาทิวทัศน์ น กมปติ) ที่เห็นผิดว่าชีวิตนี้เที่ยง จิตที่นุ่มไปในทางดีมีอันส่งผลทำให้คนปราศจากความกลัว และมีความดีเป็นความสุข

การเผชิญกับวิกฤตสุขภาพจิตแบบเฉียบพลัน (Acute Mental Health Problem) ทำให้รอยแผลจากสงครามและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ยังคงปรากฏอยู่ในสีหน้าและจิตวิญญาณของชาวกัมพูชาทุกคน การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ไม่ได้ฆ่าคนกว่า ๒ ล้าน หรือ ๑ ใน ๓ ของประเทศเท่านั้น แต่ยังฆ่าผู้คนอีกหลายล้านที่รอดชีวิตมาได้ด้วยภาพหลอนและความหวาดกลัว เพราะชีวิตถูกซ้ำเติมด้วยระเบิดที่ถล่มบ้านเมืองจนย่อยยับ ระเบิดกว่า ๓ ล้านตันถล่มพื้นที่ต่างๆ กว่า ๑๐๐,๐๐๐ แห่ง ทำให้กัมพูชากลายเป็นประเทศที่ถูกระเบิดถล่มมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ปัญหาความขัดแย้งกว่า ๒ ทศวรรษ และปัญหาความยากจนเรื้อรังที่เกิดขึ้น ชังผู้คนราว ๒ ล้านคนให้อยู่ในโลกแห่งความเจ็บปวด (Trauma) และโรคประสาทแบบวิตกกังวลที่เรียกว่า บัคสะบัท (Baksabat) หมายถึงความขาดหวาดกลัวจนไม่รู้สึกรู้สมกับชีวิต (Psychological Courage) อีกต่อไป

สงครามไม่ได้คร่าชีวิตผู้คนไปอย่างเดียว แต่ยังทำให้หมอและศาสตร์ทางการแพทย์สูญหายไปเกือบหมด หลังสงคราม หมอที่ชำนาญการหลายคนหันไปทำงานให้กับองค์กรเอกชนหรือประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่าการทำงานในโรงพยาบาลของรัฐ และโรงพยาบาลก็มีอยู่น้อยมีเฉพาะในเมืองใหญ่เท่านั้น ต้องใช้เวลาเดินทางเป็นวันๆ คนส่วนใหญ่จึงเข้าไม่ถึงบริการทางการแพทย์ สถิติการฆ่าตัวตายในกัมพูชาจึงสูง จนเป็นประเทศที่มีการฆ่าตัวตายมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ขณะที่คลินิกเกิดขึ้นหลายแห่งตามเมืองเล็กๆ และในชนบท หมอคลินิก (Village Doctor) และครูชะแมร์จึงเป็นสองทางเลือกที่เหลืออยู่สำหรับคนในชนบทที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ครูชะแมร์เป็นวิธีการรักษาแบบหนึ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นได้ด้วยการดูแลรักษาหลากหลายรูปแบบ ในระหว่างที่ประเทศอยู่ในช่วงการพัฒนาทางการแพทย์และสาธารณสุขให้ได้มาตรฐานกลับพบว่า การแพทย์ทางเลือกของครูชะแมร์มีความปลอดภัยมากกว่าการแพทย์สมัยใหม่ (ตามคลินิก)

เมืองโสตงเป็นเมืองเล็กๆ ของจังหวัดกัมปงทมอยู่ห่างจากเสียมราฐต้องใช้เวลาเดินทางเกือบครึ่งวัน ผู้ป่วยส่วนใหญ่ป่วยเป็นโรกระบบทางเดินอาหารและระบบย่อยอาหาร เพราะขาดสุขลักษณะในการกินอาหารที่ดี คนยังนิยมกินอาหารตามวัฒนธรรมการปรุงอาหารและการกินอาหารแบบดั้งเดิมที่ไม่สะอาด การขาดความรู้เรื่องสุขอนามัยที่ดีทำให้ผู้คนเจ็บป่วยได้ง่าย กัมพูชาเผชิญปัญหาทางการแพทย์ครั้งสำคัญเมื่อมีการตรวจพบการแพร่ระบาดของเชื้อ HIV ที่เมืองโรคา (Rhoka) จังหวัดพะตะบอง เนื่องจากหมอกที่คลินิกชุมชนใช้หลอดฉีดยา (Syringe) ซ้ำจนทำให้มีผู้ป่วยติดเชื้อกว่า ๒๐๐ คนแม้กระทั่งเด็กเล็กและพระที่ชราภาพ ส่วนมากหมอกที่หันมาเปิดคลินิกนั้นเคยเป็นอาสาสมัครทางการแพทย์หรือแพทย์สนามมาก่อน เคยได้รับการฝึกอบรมทางการแพทย์ขั้นพื้นฐานเพื่อคอยช่วยเหลือแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ และดูแลผู้ป่วย

สงครามและความขัดแย้งทำให้มีแพทย์สนามเกิดขึ้นมากมาย คอยช่วยงานตามค่ายอพยพต่างๆ ตลอดแนวชายแดนไทย - กัมพูชามานานหลายสิบปี เมื่อสงครามสงบก็หันมาเปิดคลินิกเพื่อรักษาผู้ป่วย วิธีการรักษาส่วนใหญ่มักให้น้ำเกลือเป็นหลัก ตามคลินิกที่กัมพูชามักพบเห็นเด็กอ่อนมีสายน้ำเกลือห้อยอยู่ที่แขน คนทำงานห้อยน้ำเกลือขั้วรถมอเตอร์ไซด์หรือออกไปทำงานตามปกติ

ครูชะแมร์ใช้วิธีการรักษาที่ต่างออกไปเพราะเห็นว่าการรักษาโรคต้องรักษาทั้งโรคทางกายและโรคทางใจ การรักษาจึงมีวิธีการที่หลากหลายทั้งการกินน้ำสมุนไพร การบริกรรมคาถา และการสวดมนต์เพื่อตามติดจิตไม่ให้มีช่องว่าง ทำสังฆารทั้งหลายให้เป็นอารมณ์ กระทั่งเห็นความดับในการรักษานั้น ครูชะแมร์ใช้พื้นที่รอบบ้านเป็นสถานพยาบาล (ดังรูปที่ ๑) มีเสื่อและหลังคาพลาสติกคอยกันน้ำค้างให้ผู้ที่มาพักรักษาตัว ผู้ป่วยสามารถนำญาติมาช่วยดูแลได้ รวมถึงการหุงหาอาหารรับประทานกันได้จนกว่าจะหายเป็นปกติ บางคนมาอยู่นานถึงครึ่งปี

หมอพรพาท วัย ๔๗ ปี เป็นครูขะแมร์ จากภูมิละลวดที่คนกัมพูชานับถือกันมาก ปัจจุบันมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านรอนไอรี ใกล้จากตัวเมืองโสตง จังหวัดกัมปงทม หมอพรพาทเคยรับราชการทหารในสมัยสมเด็จพระนโรดมสีหนุ สมัยเขมรแดง และช่วงที่กัมพูชารบกับเวียดนาม โดยทำหน้าที่เป็นแพทย์สนาม จนมีเพื่อนล้มป่วยด้วยอาการแปลกๆ หมอพรพาทหาสาเหตุไม่ได้ ในคืนหนึ่ง หมอพรพาทฝันเห็นนักชกจิ้ง (ฤๅษี) มาบอกว่าเป็นอาการที่เกิดจากการละเมิดผีป่า

รูปที่ ๑ สถานที่พักพื้นบริเวณลานดินรอบบ้านครูขะแมร์

ผีป่าเลยทำร้ายเอา นักชกจิ้งจึงได้บอกวิธีการรักษาโรคให้ หมอพรพาทจึงทดลองรักษา โดยเอาระดุกหมาดำมาแช่น้ำ แล้วสวดคาถาที่จำได้จากความฝัน ปรากฏว่าอาการของเพื่อนค่อยๆ ดีขึ้นตามลำดับ

หมอพรพาทตัดสินใจเดินทางไปเรียนวิชาจากนักชกจิ้งที่อยู่ตามภูเขาดังกล่าว พนมกุเลนจะชำนาญเรื่องการรักษาโรคที่เกิดจากคุณไสย พนมตะแบงจะชำนาญเรื่องสมุนไพร พนมประสูติชำนาญเรื่องพยากรณ์โชคชะตา ส่วนเขาพระวิหารชำนาญเรื่องญาณสมาธิ หลังจากนั้นได้เดินทางไปรักษาคนทั่วประเทศเป็นเวลากว่า ๑๑ ปีแล้ว เพราะเห็นว่าเกิดมาชาตินี้จะต้องทำบุญในการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ และการที่ได้เรียนวิธีรักษาคนเป็นการสงเคราะห์คนอื่นโดยไม่เรียกร้องค่ารักษาใดๆ ทั้งสิ้นเป็นทานบารมีอย่างหนึ่ง บ้านหมอพรพาทอยู่ห่างจากถนนใหญ่เพียงแค่ ๑๐ กิโลเมตร แต่ในฤดูฝนต้องใช้เวลาเดินทางนาน ๓-๔ ชั่วโมง เพราะถนนเป็นดินโคลนและและลื่น บางช่วงอยู่ในระหว่างการทำถนน บางช่วงถนนเสียหายหนัก ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางไปมา จึงต้องปิดบริการ แต่หมอยังคงรักษาผู้ป่วยโดยเดินทางไปหาผู้ป่วยถึงบ้าน

ของขลังที่ใช้ในการรักษาได้แก่ หินฟ้าผ่า กระจกหมาดำตายเอง กะลาตาเดียวและลูกตาลที่ตันและแก่ และที่สำคัญคือการรักษาสัจจะ เพราะชกหรือสัจ ก็คือสัจจะ ฤๅษีในความหมายของคนกัมพูชาคือผู้รักษาสัจจะ

ครูชะแมร์เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สืบทอดองค์ความรู้ทางการแพทย์ทางเลือกมาจากสังคมโบราณ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครูชะแมร์ในเรื่องการสร้างงานบารมีโดยการรักษาสงเคราะห์ผู้อื่นโดยไม่เรียกร้อยค่ารักษาใดๆ นั้นช่วยรักษาความรู้เหล่านี้เอาไว้สำหรับชาวกัมพูชาแล้ว การบริการรักษาไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเรื่องงมงาย แต่เป็นประเพณีมุขปาฐะ (Oral Tradition) แสดงถึงวัฒนธรรมที่เคยรุ่งเรืองและยังยืนที่สืบทอดกันมาของอาณาจักรเขมร ของขลังและสมุนไพรคือวัตถุทางวัฒนธรรมโบราณของกัมพูชาที่คนส่วนใหญ่รู้จักคุ้นเคย โดยเฉพาะลูกตาล สัญลักษณ์ของคนกัมพูชา

วิธีการรักษาพ้อหมอจะให้ผู้ป่วยดื่มน้ำแช่กระดูกหมาดำ วิธีทำก็นำกระดูกหมาดำมาแช่ในน้ำมันต์และกำกับด้วยคาถาเพราะกระดูกหมาดำ เป็นตัวละลายโรคที่เกิดจากคุณไสย ช่วยไล่ของที่เป็นคุณไสยออกไปจากร่างกาย จากนั้นนำหินฟ้าผ่ามาวางตรงจุดที่คิดว่ามีสิ่งไม่ดีอยู่ หินฟ้าผ่ามีลักษณะคล้ายหินในแม่น้ำ ในลำธารน้ำตก แต่มีสีดำสนิท

รูปที่ ๒ การตรวจรักษาของครูชะแมร์

เพราะโดนฟ้าผ่า ความเย็นของหินฟ้าผ่ายังช่วยทำให้อาการเจ็บปวดทุเลาลง หินฟ้าผ่ายังช่วยไล่น้ำออกจากตัวผู้ป่วยเหมือนกับการไล่สิ่งไม่ดีออกจากร่างกาย ในการรักษาผู้ป่วยจะดื่มยาสมุนไพรควบคู่ไปด้วย รายที่อาการหนักหมอมจะเคี้ยวขนของลูกตาลตันที่แก้จัดโดยกินไปพร้อมกับหมากพลูที่ใช้บูชาครู แล้วสวดคาถากำกับก่อนนำไปทาหรือพอกในบริเวณที่มีอาการ

ของขลังและเครื่องรางยังเป็นอุปายในการทำให้มีอาการ (มิโนสมุตเตชนตาย) เชื่อว่ามีอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครองตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาเก่าแก่ของกัมพูชา ขณะที่การรักษาศีล ๕ และการสวดมนต์ช่วยสร้างสมดุลชีวิต เป็นเงื่อนไขสำคัญแห่งความอยู่รอดที่ทำให้คนปราศจากความกลัว และมีความดับเป็นความสุข (ดังรูปที่ ๒) ส่วนญาติที่ติดตามมาดูแลจะต้องพกยันต์ที่หมอมพรพาให้ติดตัวอยู่เสมอ เพื่อป้องกันสิ่งไม่ดีเข้าตัว และ

จะต้องรักษาศีล ๕ เหมือนผู้ป่วย งดเว้นการกินเนื้อสัตว์ หันมากินผักให้มากขึ้น การกินเนื้อสัตว์เท่ากับทำบาปเพิ่มขึ้น แม้เมื่อหายแล้วก็ยังต้องรักษาศีลต่อไปอีก หมอเชื่อว่า การรักษาจะได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตัวผู้ป่วยและการทำตามคำแนะนำของหมออย่างเคร่งครัด

หมอพรพาทให้ผู้ป่วยและญาติมาพักรักษาตัวได้ที่บ้านที่ล้อมไว้ด้วยสายลึงค์เพื่อกำหนดเขต ผู้ป่วยห้ามออกนอกสายลึงค์ โดยเฉพาะผู้ป่วยที่โดนคุณไสย เพราะดวงจะตก หรืออาจจะมีวิญญาณของเจ้ากรรมนายเวรจ้องจะเอาชีวิต จึงต้องให้อยู่แต่ในบริเวณที่กำหนดเท่านั้น เศรษฐกิจพอเพียงของครูชะแมร์สร้างวัฒนธรรมแห่งการแบ่งปันเพื่อเป็นทางออกให้กับผู้ที่อยู่ในโลกแห่งความเจ็บปวด หรือ บัคสะบัท (Baksabat) ที่พบความขยาดหวาดกลัวจนไม่รู้สึกรู้สมกับชีวิตอีกต่อไป

การรักษาไม่มีราคา หมอจะไม่เรียกร้องเงินทองในการรักษา ยกเว้นเงินเล็กน้อยเพื่อบูชาครูในครั้งแรก ดังนั้นค่าตอบแทนจึงแล้วแต่ผู้ป่วยหรือญาติจะให้ เงินที่ได้มาจะแบ่งไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ และไปสร้างวัดสร้างพระ ทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับวิญญาณที่ถูกขังไล่ออกไป บางส่วนนำไปช่วยงานสาธารณประโยชน์ เช่น ร่วมทำถนนเข้าหมู่บ้านและช่วยเหลือสังคม โดยเฉพาะคนยากจน เพราะการไปรักษาคนต่างหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ไกลนั้น ชาวบ้านไม่มีแม้กระทั่งเงินค่าครู หมอก็จะใช้เงินที่ได้รับจากการรักษาผู้ป่วยรายอื่นมาเป็นค่าครู

นอกจากหมอจะต้องเดินทางไปรักษาผู้ป่วยตามสถานที่ต่างๆ แล้ว ช่วง ๒-๓ ปีที่ผ่านมา ยังให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วยทางโทรศัพท์ เพราะการเดินทางใช้เวลาหลายวัน การแนะนำทางโทรศัพท์จะช่วยแนะนำญาติในการช่วยดูแลผู้ป่วยไปพลางๆ ระหว่างที่หมอกำลังเดินทางไป ทำให้สามารถติดตามอาการได้อย่างใกล้ชิดเป็นระยะๆ การให้คำปรึกษาผ่านทางโทรศัพท์ยังทำให้สามารถรักษาได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง โดยไม่มีวันหยุด ทำให้เข้าถึงผู้ป่วยได้มากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะผู้ป่วยอยู่ไกลแค่ไหน หมอพรพาทก็จะเดินทางไปรักษาโดยไม่เคยปฏิเสธผู้ป่วยเพราะถือว่าเป็นความสุขและได้บุญ

ชาวกัมพูชาต่างพากันมาให้พ่อหมอพรพาทรักษาโรค เพราะศรัทธาและเชื่อมั่นในตัวหมอพรพาท โดยเห็นว่า หมอสามารถรักษาหรือแก้อาการเจ็บป่วยของตนเองได้ บางครั้งผู้ป่วยที่ไปรักษาที่แพทย์แผนปัจจุบันแล้วอาการไม่ดีขึ้น ก็หันมารักษาด้วยวิธีของแพทย์ทางเลือกของหมอพรพาท

วัฒนธรรมแห่งการแบ่งปันเป็นวิธีคิดนอกกรอบของการดูแลรักษาที่นอกจากจะทำให้คนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ (Subsistence Health Care) ยังทำให้ครูชะแมร์เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศโดยมีเศรษฐกิจภาคเล็กๆ ที่เติบโตขึ้นมาโดยไม่ใช้เงิน แต่ใช้ระบบการดูแลโดยญาติพี่น้องและคนใกล้ชิด คนยากไร้และคนจนในชนบทที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศสามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์ของแพทย์ทางเลือก และเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยตรง

ในเมื่อองค์ความรู้ทางการแพทย์มีความหลากหลาย และแพทย์ทางเลือกเป็นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนกัมพูชา ดังนั้น การจะทำให้คนมีชีวิตที่ดี ระบบเศรษฐกิจจึงต้องสร้างความหลากหลายในการดูแลรักษา เพื่อเพิ่มทางเลือก (Choices) ให้กับคนในสังคม

๓. สปป.ลาว : การเตรียมรับมือกับภาวะภัยแล้ง

นอกพื้นที่ทุนนิยมแห่งล้งคมลินคำและวิชาชีพ ผักสวนครัวคือศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการมีส่วนร่วม ผักสวนครัวแสดงภาพลักษณะที่สะท้อนวิถีคิดและการดำรงชีวิตของคนแบบตรงไปตรงมา บนพื้นฐานแนวคิดการเลือกอย่างสมเหตุสมผลเพื่อเก็บรักษาอาหารไว้ในรูปแบบที่เหมาะสมลงตัว (Rational Food Storage) ที่นอกจากจะทำให้ชนบทของลาวมีอาหารและโภชนเภสัชกินตลอดฤดูแล้งอันยาวนานถึง ๖ เดือนแล้ว ยังทำให้คนประจักษ์ในศิลปะการปรุงดินให้อร่อยขึ้นมาเอง (Self-emergence) ภูมิภาคย่อย (Eco-subregion) หน้าบ้านจึงรอดพ้นเงื้อมมือของตลาดและภัยธรรมชาติมาได้

อาหารทำให้โลกหมุนไป อาหารค้ำจุนชีวิตของคนและในกรณีของผักสวนครัวลาวคือเครื่องค้ำจุนสังคมท้องถิ่น โดยผักสวนครัวเป็นวิธีการเก็บรักษาอาหารสด (กวนพืงการอาหาร หรืออาหารที่เป็นวัตถุดิบ) รูปแบบหนึ่งที่ฝากไว้บนแปลงดินเล็กๆ หน้าบ้าน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในระยะยาว ผักสวนครัวจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เป็นพื้นที่สุขภาพและขณะเดียวกันก็เป็นบันทึกความทรงจำร่วมของคนทั้งชุมชน

โลกทัศน์ในการดำรงชีพด้วยสวนครัวเล็กๆ แสดงถึงพลังทางเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่มากมาย ทั้งการปลูก การกิน และการแลกเปลี่ยนที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง ความสามารถในการปรับตัวทำให้เศรษฐกิจพอเพียงของลาวได้เปรียบกว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน แม้

ต้องเผชิญกับพายุไซนร้อนโหมมาและพายุฝุ่นนรกเตน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ สร้างความเสียหายถึง ๑ ใน ๓ ของ GDP แต่เศรษฐกิจของลาวก็ยังคงเติบโตในระดับที่สูง

เนื่องจากผักเป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการของคนทุกกลุ่ม ดังนั้นการปลูกผักสวนครัวให้งาม ถือเป็นความรับผิดชอบทางสังคมของชาวลาวที่ช่วยทำให้คนพ้นจากทุกข์เนื่องด้วยการแสวงหาอาหารเลี้ยงชีวิต (อาหารปรีเยฎุจิทุกุข) และเป็นที่พักพิงของคนส่วนใหญ่

การปลูกพืชสวนครัวเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ช่วยจัดการความเสี่ยงโดยให้ผักสวนครัวเข้าไปอยู่ในหลายพื้นที่ของบ้าน สวนครัวของชาวลาวจึงมีหลายรูปแบบด้วยกัน การปรับตัวยังช่วยทำให้เกิดความต่อเนื่องในการต่อยอดภูมิปัญญาเรื่องฝุ่น (ปุ๋ย) ฝุ่นคือขี้ควายแห้งคานา เศษใบไม้ ใบหญ้า ดินอ่อนริมบึงที่เกิดจากการทับถมของซากพืชซากสัตว์นับพันปี หรือแม้กระทั่งขุขี้กะเดือน (ขี้ไล่เดือน)

สวนครัวเป็นพื้นที่สีเขียวผืนเดียวที่เหลือรอดท่ามกลางความแห้งแล้งรอบตัว ผักสวนครัวจึงเป็นอาหารหลักและเป็นโภชนเภสัชในระบบอาหารที่มีความสำคัญต่อสุขภาพของคนทั้งครอบครัว ผักสวนครัวยังเป็นศูนย์รวมแห่งความสนใจของคนในชุมชน ที่สร้างคุณค่าสื่อกลางทำให้สังคมมีความหมาย เพราะผักที่ปลูกนอกจากจะเอาไว้กินกันในครอบครัวแล้ว ยังสามารถแบ่งปันให้กับคนทั้งชุมชน การเข้าไปทำความรู้จักกับสวนครัวของเพื่อนบ้านแสดงถึงความเป็นกัลยาณมิตรที่จริงใจ ความสำคัญของผักสวนครัวในแง่ของการเปลี่ยนเพื่อนให้เป็นมิตรมีอุปการะมาก มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะประโยชน์และมิตรมีน้ำใจ ยังเป็นสิ่งที่สังคมลิ้มลิ้มผ่านเลยไป

มีวิธีมากมายในการสร้างมิตรภาพจากสวนครัว รูปแบบที่ง่ายที่สุดคือการแบ่งปันผักสวนครัวที่ปลูกไว้ แต่สิ่งที่ช่วยให้สวนครัวยังดำรงอยู่ได้คือการแบ่งปันทรัพยากรในการผลิต เช่น ขี้ควาย ที่เด็ดๆ ไปเก็บมาจากท้องนา และเมล็ดพันธุ์หรือผักที่ขอมมาจากแปลงผักของบ้านอื่น ทั้งเมล็ดบวบ ต้นตะไคร้ เมล็ดผักกาด หรือผักที่ปลูกโดยไม่ใช้เมล็ด เช่น ละครแห่น เมื่อคนสามารถเดินไปขอเมล็ดพันธุ์จากเพื่อนบ้านได้ทำให้ตลาดไม่มีความหมายและทำให้ทุกบ้านมีผักสวนครัวไว้กินได้ตลอดปีไม่มีขาด ความเป็นสาธารณะ (Green Commons) ของผักสวนครัวที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ทำให้เกิดการผสมข้ามพันธุ์ เพื่อให้ได้สายพันธุ์ที่แข็งแรงขึ้น ผักสวนครัวจึงเป็นอาหารหลักที่อยู่ในโภชนาการของคนลาว

กัลยาณมิตรทำให้การค้นหาผักจากบ้านอื่นเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้คนหันมาดูแลกัน ยินดีในการร่วมทุกข์ร่วมสุข บอกกล่าวให้กันฟังในสิ่งที่ไม่เคยรู้ และคอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดีเพื่อช่วยรักษาทรัพย์ (ผักสวนครัว) นั้นไว้ กลไกการบอกเล่าทำให้การสร้างสรรค์และอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง การแบ่งปันกันกินยังช่วยสร้างศักดิ์ศรี และความภูมิใจให้กับเจ้าของสวน

รูปที่ ๓ สวนครัวริมตลิ่งแม่น้ำโขงของลาว

เมื่อผักสวนครัวถูกมองว่าเป็นยาอายุวัฒนะ (Wellness) ดังนั้นสวนครัวจึงเป็นการผจญภัยเล็กๆ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ของสปป.ลาวเป็นดินปนทรายที่หน้าดินนั้นเต็มไปด้วยหินนำนอ (หินลูกรังเล็กๆ) ดินขาดคุณสมบัติในการกักเก็บน้ำ ทำให้หน้าดินไม่มีความชุ่มชื้น ในฤดูแล้งจึงไม่สามารถปลูกพืชอะไรได้ ขณะที่หน้าฝนก็ต้องเผชิญกับปัญหาน้ำหลาก มวลน้ำจำนวนมากมหาศาลจะพัดหินและทรายมากมายจากภูเขาซึ่งมีพื้นที่ถึง ๓ ใน ๔ ของประเทศไปลงแม่น้ำโขง ทำให้แม่น้ำ

มีเกาะอยู่มากมายถึง ๔,๐๐๐ เกาะ ในทุกปีจะมีเกาะใหม่ๆ เกิดขึ้นขณะที่มีบางเกาะค่อยๆ จมหายไป คนในเมืองปากเซต้องปรับตัวให้เข้ากับนิเวศแห่งความไม่แน่นอนนี้ ปริศนาความอยู่รอดของผักสวนครัวจึงต้องอาศัยทั้งภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เช่น การทำสวนครัวริมตลิ่งแม่น้ำโขง (รูปที่ ๓) ทำได้เฉพาะฤดูแล้งในช่วง ๒-๓ เดือนเมื่อแม่น้ำโขงแห้งลง

ฮึดคงเป็นวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่ทำให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดำรงอยู่ในการใช้ชีวิตประจำวันของคนลาว โดยเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาและความเชื่อต่างๆ เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและทำให้คนบริสุทธิ์ด้วยปัญญา (ปัญญา บริสุทธิ์) โดยเห็นว่าธรรมชาติไม่ได้โหดร้ายเพราะ “โลกธรรม” ทั้งปวงต่างมีทั้งสุขและทุกข์ปะปนกันไป ดังนั้น คนต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฏจักรน้ำและดิน และเงื่อนไขใหม่ๆ ของธรรมชาติ

ผักสวนครัวกลายเป็นแหล่งอาหารที่มีความสำคัญในช่วงหน้าแล้งและเป็นตลาดสดในบ้าน เพราะการเดินทางไปซื้อทำให้เสียเวลาทอผ้าและมีค่าใช้จ่ายสูง ความหลากหลายของผักในสวนครัวทำให้อาหารจากตลาดกลายเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความจำเป็น

แม้สวนครัวจะเป็นภูมินิเวศเล็กๆ แต่กลับมีพลังบางอย่างที่ครอบงำมนุษย์ เมื่อผักถูกนำมาใช้เป็นของฝากของต้อนรับทำให้อาหารกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพและการต้อนรับ ภูมิทัศน์ในการปลูกผักสวนครัวไว้หน้าบ้านยังให้คุณค่าด้านสุนทรียภาพทำให้บ้านเป็นที่สบายแก่คนทั่วไป ลีกลงไปในแปลงผักสีเขียวแห่งเดียวที่เหลือรอดในหน้าแล้ง คือการทำอินทรีย์ให้แก่กล้า (มีศรัทธา เป็นต้น) ด้วยการทำให้ต่อเนื่องกันไป ผักสวนครัวจึงสะท้อนให้เห็นวิถีคิดและการดำรงชีวิตของคนในครอบครัวนั้นๆ

ฝนที่ตกลงมาอย่างหนักทำให้น้ำขังในแปลงผักสวนครัว ผักจะเน่าเปื่อยและได้รับความเสียหาย โดยเฉพาะผักหอมท้อ (สระระแหน) ใบจะแห้งและค่อยๆ เน่าเปื่อยตายไปที่ละส่วน ส่วนผักหอมบั่ว (ต้นหอม) จะเน่าเปื่อยและตายทันที น้ำท่วมทำให้น้ำหนอนขึ้นมากอาศัยอยู่ที่ต้นผัก และจะกินผักในสวนจนเสียหายทั้งหมด ไม่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ ผักสวนครัวเป็นสิ่งจำเป็นเอาไว้กินคู่กับอาหารกินมือของคนลาว (Finger Food) การเก็บผักสวนครัวต้องเก็บในช่วงเวลาที่โตเต็มที่

แม้การปลูกผักสวนครัวจะไม่ได้ใช้สารเคมีในการบำรุงผักหรือใช้ยาฆ่าแมลงกำจัดศัตรูพืช แต่ช่วงต้นฤดูฝน ฝนที่ตกลงมาใหม่ๆ มักมีสารพิษหรือสารเคมีเจือปนมาด้วยจากการฉีดยาฆ่าแมลงในแปลงนาข้างบ้าน ทำให้น้ำฝนไม่สะอาด เมื่อฝนตกลงมาในปริมาณมากๆ น้ำฝนที่ท่วมขังในแปลงผักจะทำให้ผักเน่าเปื่อย เสียหาย ไม่สามารถนำมาประกอบอาหารกินได้ ชาวลาวมีภูมิปัญญาในการรักษาพื้นที่สีเขียวเล็กๆ แห่งนี้โดยการปรับภูมิทัศน์สวนครัว

การออกแบบภูมิทัศน์สวนครัวอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจในสังขตลักษณะของสิ่งที่เป็นสังขารนั่นคือ มีความเกิดขึ้นปรากฏ (อุปปาโท ปญญายติ) ก็มีความเสื่อมไปปรากฏ (วโย ปญญายติ) และเมื่อตั้งอยู่ก็ต้องมีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปปรากฏ (จิตสุส อภยถตตํ ปญญายติ) ดังนั้น คนจึงต้องรู้จักปรับตัวให้อยู่กับความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดให้ได้

เมื่อถึงฤดูฝน สวนครัวที่ปลูกในพื้นที่นา ไกล่บ่อปลาขอนที่มีน้ำเหลือไว้รดผักต้องรีบออกเพื่อปรับพื้นที่สำหรับปลูกข้าว โดยย้ายมาไว้ที่บ้านเพื่อให้ครอบครัวมีอาหาร (ผัก) ไว้รับประทาน

อย่างต่อเนื่อง สวนครัวส่วนหนึ่งปลูกไว้บนดิน บางส่วนถูกยกขึ้นไว้บนที่สูง เป็นสวนครัวกะละมัง หรือสวนครัวนั่งร้าน ซึ่งจะมีความสำคัญหากสวนครัวบนดินได้รับความเสียหายจากน้ำหลากท่วม หรือสัตว์ที่เข้ามาทำลายแปลงผักโดยเฉพาะเปิดและไก่

บ้านของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมักจะทำสวนครัวนั่งร้านเอาไว้อย่างไม่พิถีพิถัน โดยการยกพื้นไม้เสาดันเดียวสูงจากดินประมาณ ๑ เมตร แค่น้ำที่จะหลากท่วมหมู่บ้านในช่วงเวลาใดๆ เพื่อวางกระบะสวนครัว (ดังรูปที่ ๔) บ้านที่มีคนแข็งแรงจะไปหาแข่งมาปลูกผัก

การปลูกผักในแข่งและในถุงปุ๋ยใช้ล่อศัตรูพืชที่จะอพยพหนีขึ้นมาหาอาหารกินที่แปลงผัก สวนครัวในฤดูกาลทำนา การกำจัดศัตรูพืชในแปลงผักสวนครัวต้องล่อปลวกด้วยแข่ง ปลวกจะกินไม้ไผ่ที่แข่งแทนที่จะมากินผักสวนครัว นอกจากแข่ง ถุงปุ๋ยก็สามารถล่อปลวกได้ โดยไม่ต้องใช้สารเคมี ทำให้ผักมีรสชาติเฉพาะตัวที่อร่อยขึ้น (Signature Taste) แข่งและถุงปุ๋ยได้จากบ่อขยะของเมืองจำปาสักไม่ไกลจากหมู่บ้าน ช่วยลดปัญหาขยะในเมือง

รูปที่ ๔ สวนครัวนั่งร้าน

การขยายตัวของหมู่บ้านและกลายเป็นเมือง (Urbanization) ทำให้บางครอบครัวกำลังสร้างบ้านใหม่ บ้านที่กำลังก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นบ้าน ๒ ชั้นเพื่อหนีน้ำท่วม โดยจะสร้างจากล่างขึ้นบน คือวางเสาเข็มและยกพื้นให้สูงประมาณ ๑.๕ เมตร เนื่องจากการก่อสร้างใช้เวลานาน เพราะลูกหลานต้องไปทำงานหาเงินที่ประเทศไทยแล้วส่งเงินมาให้ ทำให้พื้นที่ว่างด้านล่างในเขตที่เป็นตัวบ้านที่อยู่ในระหว่างการก่อสร้างสามารถนำมาใช้ปลูกผักสวนครัวไว้กินได้ เพื่อใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดีกว่าปล่อยให้ว่างไว้ ผักยังได้รับแสงเพียงพอทำให้ผักงามดี

ในช่วงฤดูฝน น้ำหลากที่ไหลเข้าท่วมชุมชนต้องรีบระบายออกจากสวนครัว หลุมเป็นส่วนสำคัญของระบบการระบายน้ำท่วมหลากอย่างรวดเร็ว หลุมเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ จากการขุดเอาดินมาใส่กระถาง ใส่แข่ง และใส่กระสอบเพื่อปลูกพริกและมะเขือเทศ ซึ่งเป็นพืชที่ต้องการ

การบำรุงเป็นพิเศษ การขุดดินทำให้เกิดหลุมลึกถึง ๘๐ เซนติเมตร หลุมที่ต่อเข้ากับร่องระบายน้ำจะช่วยระบายน้ำที่ไหลมาท่วมขังในสวนโดยน้ำจะไหลมาลงที่หลุมก่อนจะระบายออกไปลงที่ถนนหน้าบ้าน น้ำฝนตกมาตามธรรมชาติถ้าไหลไปเข้าบ้านใครถือว่าเป็นน้ำสะอาด หลุมยังใช้ผสมปุ๋ย หรือ “ฝุ่น” ในฤดูแล้งได้อีกด้วย

คนลาวต่อยอดภูมิปัญญาโดยการนำฝุ่นมาเผากับแกลบด้วยไฟอ่อนๆ พอให้แมลงที่หลบอยู่ในนั้นตาย การทำฝุ่นต้องหมั่นรดด้วยน้ำปัสสาวะที่คนทั้งครอบครัวช่วยกันรวบรวม น้ำปัสสาวะคองในกระบอกไม้ไผ่เป็น “แม่ฝุ่น” ชั้นดี ทำให้ผักงามผลไม้ลูกใหญ่และช่วยเร่งต้นอ่อนของใบยาสูบให้โตเร็ว โดยไม่ต้องใช้สารเร่ง ทั้งยังช่วยรักษาครอบครัวเอาไว้ไม่ให้ล่มสลาย ฝุ่นที่ดีจึงต้องอยู่ไม่ไกลบ้าน

ฝุ่นที่คนลาวนิยมทำกันมี ๓ แบบด้วยกัน

แบบที่ ๑ ฝุ่นขี้ควายแห้งเพื่อเพิ่มหน้าดิน

ขี้ควายแห้งจากทุ่งนาจะช่วยสร้างหน้าดินที่ถูกน้ำพัดพาไปในช่วงฤดูฝนและช่วยปรับองค์ประกอบของดินให้เหมาะกับการเพาะปลูก นำฝุ่นขี้ควายมาเทลงหลุมในปริมาณที่พอเหมาะกับขนาดของแปลงผักและชนิดของผัก ไม่มากเกินพอดี หลุมจะช่วยผสมฝุ่นทำให้ฝุ่นไม่ฟุ้งไปที่อื่น จากนั้นเทน้ำลงไป น้ำช่วยทำให้ขี้ควายเปื่อย ไม่เป็นก้อนแข็ง ใช้เสียม จอบหรือพลั่วลับให้ละเอียด แล้วตักไปใส่ในแปลงผัก ฝุ่นขี้ควายจะช่วยเพิ่มความชื้นให้กับดิน เมื่อรดน้ำลงไป น้ำจะไม่ไหลไปที่อื่นเพราะมีขี้ควายคอยซับน้ำเอาไว้ ทำให้ดินชุ่มชื้นอยู่ตลอด ผักที่ปลูกจึงงามดี

แบบที่ ๒ ฝุ่นขี้ควายผสมแกลบใช้เป็นปุ๋ยบำรุงดิน

นำแกลบมาเทกองรวมกันประมาณ ๑ ฤกษ์ ฤกษ์ แหวกตรงกลางเพื่อใส่เศษใบไม้เป็นชนวนในการเผา แล้วจุดไฟ ไฟจะไหม้จากด้านบนลงมา แกลบที่เผาจะช่วยเพิ่มปุ๋ยในดิน และเป็นปุ๋ยที่ดีกว่าแบบไม่เผา เพราะสามารถย่อยธาตุอาหารที่อยู่ในแกลบลงสู่ดินได้ง่ายกว่า ย่นระยะเวลาในการย่อยสลาย ทำให้พืชนำไปใช้ได้ทันที

การเผาต้องคอยดูให้ไฟไหม้ครั้งไม่ไหม้ครั้ง เมื่อเผาได้ที่แล้วให้แบ่งตรงกลางกองออกด้วยพลั่วและจอบ เทขี้ควายแห้งลงไปแล้วกลบด้วยแกลบที่เผา ทิ้งไว้ ๒-๓ ชั่วโมง เพื่อบขี้ควายให้แมลงที่อยู่ด้านในตาย กระทั่งขี้ควายอยู่ในสภาพที่ถูกเผาแบบกึ่งไหม้กึ่งไม่ไหม้ จากนั้นนำแกลบและขี้ควายที่เผาแล้วไปเทลงหลุม แล้วเทหน้าตามลงไปเพื่อให้ขี้ควายเปื่อยยุ่ยแตกออกเป็นก้อนเล็กๆ ลับด้วยเสียมเพื่อคลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วตักไปใส่ในแปลงผัก

แบบที่ ๓ ผุ่นซี่ควายผสมแกลบและน้ำปัสสาวะ เพื่อทำหัวปุ๋ยธรรมชาติใช้แทนยาเร่ง ผักสวนครัวเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญในช่วงหน้าแล้ง ผักจึงต้องเติบโตไวเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการ ปุ๋ยที่เหลือจากการทำปุ๋ยซี่ควายในแบบที่ ๒ให้นำมาเติมน้ำปัสสาวะลงไปเพื่อทำหัวปุ๋ยช่วยเร่งการเจริญเติบโตของพืช น้ำปัสสาวะนั้นรวบรวมมาจากคนในครอบครัว โดยเป็นความรับผิดชอบร่วมกันในการปัสสาวะให้ได้มาเอาไว้ใช้เพื่อสร้างอาหารเลี้ยงคนทั้งครอบครัว น้ำปัสสาวะมาเทลงในหลุมแล้วทิ้งไว้ ๒ - ๓ คืน ระหว่างนี้ก็ให้เติมปัสสาวะที่เก็บได้ในแต่ละคืนมาผสม ใช้พลั่ว จอบหรือเสียมลับก้อนซี่ควายและคลุกเคล้าให้เข้ากับน้ำปัสสาวะ จากนั้นตักไปใส่ในแปลงผัก

การเติมปัสสาวะทำให้คนในครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตอาหารทุกขั้นตอน โดยมีความเห็นพ้องต้องกัน (ทิวฐิสามัญญตา) เป็นไปเพื่อการออกจากทุกข์เนื่องด้วยการแสวงหาอาหารเลี้ยงชีวิต (อาหารปริเยฎฐิทุกข) ถ้าครอบครัวต้องการผักที่อุดมไปด้วยสารอาหารที่มีประโยชน์มากก็ต้องช่วยกันปลูกผัก แปลงผักสวนครัวจึงช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว

สวนครัวเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และการแตกออกในลักษณะของนวัตกรรมในครอบครัว (Household Invention) ในการทำปุ๋ยโดยเกิดขึ้นควบคู่กันไป แสดงถึงความไม่หยุดนิ่งตายตัวขององค์ความรู้

การสร้างนวัตกรรมในครอบครัวที่ทุกคนร่วมกันผลิตขึ้นมาทำให้เกิดฐานการผลิตขนาดใหญ่ สามารถเคลื่อนตัวเข้าสู่พื้นที่เศรษฐกิจหลักอย่างทรงพลัง ผุ่นกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญและเป็นที่ต้องการของทุกประเทศในอาเซียน แม้แต่ไทยยังต้องนำเข้าผุ่นจากลาวเพิ่มขึ้นถึง ๑๐ เท่า ในช่วง ๒-๓ ปีที่ผ่านมา หรือผักแม่บ้านโขง เศรษฐกิจชุมชนที่มีส่วนแบ่งทางการตลาดสูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อโรงแรมและร้านอาหารใช้เป็นจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาลาวปีละ ๓ ล้านคน (เท่ากับประชากรลาวครึ่งประเทศ) ผักบางส่วนถูกส่งมาขายถึงกรุงเทพฯ

พรมแดนเศรษฐกิจพอเพียงของลาวแผ่ออกไปจนกว้างใหญ่ไพศาลด้วยปรัชญาเรื่อง “ความเป็นพี่เป็นน้อง” ผญากล่าวไว้ว่า “แก้วบ่ขัด สามปีกลายเป็นแห่ พี่น้องบ่มาแวะ สามปีกลายเป็นคนอื่น” ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ระบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะการแบ่งปันผลผลิตและเมล็ดพันธุ์ภายในหมู่บ้านทำให้เกิดคลังเมล็ดพันธุ์จำนวนมากไว้ปลูกซ่อมหากมีแมลงมาทำลายหรือน้ำท่วมเสียหาย

การหยิบยื่นของให้กันเพื่อสร้างอภัยแก่กันทำให้ผักสวนครัวกลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่มีขนาดเล็กที่สุด สามารถสร้างวัฒนธรรมแห่งความบันเทิงในชีวิตประจำวันให้กับคนชนบท การวิ่งหาผักนอกจากจะแสดงถึงความผูกพันกันอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังสร้างความทรงจำโดยคนต้องจดจำว่าบ้านหลังไหนปลูกผักอะไรไว้ การกินส้มโฮมกันช่วยสร้างรสนิยมสาธารณะว่าด้วยการกินอยู่ให้สอดคล้องกับสังคมนิเวศอย่างลาวและช่วยส่งผ่านองค์ความรู้ทางด้านโภชนาการและฝีมือในการทำอาหาร ประเพณีท้องถิ่นในการกินส้มโฮมกันยังทำหน้าที่ปกป้องความทรงจำสาธารณะในการปลูกผักสวนครัวและการทำปุ๋ยเอาไว้

พืชผักที่ปลูกได้ก็นำมา “กินส้มโฮมกัน” (กินส้มตำด้วยกัน) ในช่วงบ่ายของทุกวัน ทำให้คนรับรู้ความเป็นไปต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม ความเป็นพี่เป็นน้องยังรวมถึงธรรมชาติรอบตัว เช่น การนำขิงไม้จากบ่อขยะมาครอบผักสวนครัวเพื่อเป็นอาหารให้แมลงศัตรูพืชที่หนียาฆ่าแมลงจากแปลงนารอบบ้าน แทนการใช้ยาฆ่าแมลง การฟังสำรวจระวังในสัตว์ทั้งหลายทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

คนลาวทุกคนรู้จักเศรษฐกิจพอเพียงจากการเสด็จมาเยือนของสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี และยกย่องให้เป็นความรู้ชั้นสูงของสามัญชน เศรษฐกิจพอเพียงของลาวประกาศความยิ่งใหญ่ด้วยการเกื้อหนุนเศรษฐกิจของประเทศให้เติบโตอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงห้าปีที่ผ่านมาจากการต่อยอดภูมิปัญญาและปรัชญา “ความเป็นพี่น้อง” เพื่อ “คืนความสุขให้แก่ชุมชน”

๔. เมียนมาร์ : การสร้างไฟฟ้าพลังน้ำของชนเผ่า

หากคนใช้ชีวิตในแบบที่จริงจังยิ่งยไปกว่านี้จะพบว่าเพื่อนเป็นส่วนหนึ่งของความมั่งคั่งที่แท้จริง อยู่ในรูปของการหมุนเวียนที่ไม่มีวันสิ้นสุด ไฟฟ้าเป็นปรัชญาของสังคมพอประมาณที่ทำให้ “บ้าน” มีเพื่อนไว้คอยห่วงใยดูแลช่วยเหลือกัน ทั้งยังช่วยรักษาความหลากหลายของชาติพันธุ์ (Ethnic Diversity) เอาไว้ เพื่อนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตเติบโตขึ้น และในกรณีของไฟฟ้า เพื่อนบ้านทำให้ทรัพยากรธรรมชาติใกล้ตัวถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ กระทั่งหมู่บ้านของชนเผ่าที่อยู่บนภูเขาสูงมีชีวิตชีวาขึ้นมา (Livable Village)

ยุคตื่นพลังงาน (Energy Rush) เปลี่ยนรัฐที่โดดเดี่ยวตนเองให้กลายเป็นว่าที่มหาอำนาจใหม่ของอาเซียนในชื่อที่รู้จักกันว่า “เดอะนิวยอร์กมาร์” ก๊าซธรรมชาติ น้ำมันและพลังน้ำทำให้การดำเนินนโยบายโดดเดี่ยวทางเศรษฐกิจและการเมืองภายใต้กฎอัยการศึกกว่า ๕๐ ปีที่นำไปสู่สงครามกลางเมืองอันยืดเยื้อยาวนานที่สุดในโลกถึง ๑๕ ปี กำลังจะกลายเป็นเพียงความหลัง การลงทุนในธุรกิจน้ำมันและก๊าซธรรมชาติของประเทศเพื่อนบ้านที่บริโภคพลังงานมากที่สุดของโลกอย่างจีนกำลังสร้างรายได้เข้าประเทศจำนวนมหาศาลและช่วยถ่วงดุลอำนาจของประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและอินเดียเอาไว้

เบื้องหลังประตูที่ถูกปิดตายจากสังคมโลกภายนอกมานานกว่า ๖๐ ปีนั้น ประชากรกว่า ๒ ใน ๓ ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ส่วนผู้ที่มีไฟฟ้าไว้ใช้ก็ต้องเผชิญกับสถานการณ์ไฟฟ้าดับรายวันหรือดับวันละหลายครั้ง คนทั่วโลกมองว่า เมียนมาร์ขาดโครงสร้างพื้นฐานและโรงไฟฟ้า แต่ชาวไทใหญ่ที่เชียงตุงเห็นว่า เป็นการจ้องใจที่แฝงนัยแห่งอำนาจและการควบคุม ดังนั้น การผลิตไฟฟ้าไว้ใช้เองจาก “ฉาง” หรือ “โรงผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ (Village Hydros)” (รูปที่ ๕) ในแง่หนึ่งจึงเป็นการแสวงหาความหลุดพ้นโดยใช้ความเพียร อีกมุมหนึ่งคือการประกาศอิสรภาพของรัฐฉานที่ไม่ยอมจำนนต่อข้อจำกัดใดๆ

รูปที่ ๕ ฉางเพื่อผลิตไฟฟ้า

เชียงตุงคืออาณาจักรขนาดใหญ่ของป่าพรหมจรรย์บนภูเขาสูง หมู่บ้านเล็กๆ มากมายซ่อนตัวอยู่ริมลำธารภูเขา ข้างทางของถนนสายหลักสู่เชียงตุง สายน้ำไหลผ่านแอ่งที่เกิดจากแก่ง (Riffle-Pool Sequence) ในลำธารภูเขาอันคดเคี้ยวของเชียงตุงคือความมหัศจรรย์ที่ทำให้เมียนมาร์ได้เปรียบประเทศอื่น เพราะเต็มไปด้วยพลังงานมากมายและ

หินแม่น้ำขนาดใหญ่ ป่าที่อุดมสมบูรณ์ทำให้เชียงตุงมีน้ำสะอาดจำนวนมากเอาไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี น้ำทำให้หมู่บ้านวันชนเชื่อมต่อกับโลกภายนอกได้อีกครั้ง

อ่างน้ำ (Pool)

หมู่บ้านวันชั้นของชนเผ่าอาข่าที่นับถือศาสนาคริสต์ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ประมาณ ๒๓ หลังคาเรือนมีประชากรประมาณ ๑๐๐ คนอาศัยน้ำจากลำธารข้างที่ไหลมาจากยอดดอยเหมย ลำธารภูเขาคือทรัพยากรที่มีไม่จำกัด ลำธารมีทั้งแก่ง อ่างน้ำ หินและพลังงานมากมาย น้ำในลำธารนำมาใช้ในการบริโภคและผลิตไฟฟ้าไว้ใช้ในครัวเรือน

น้ำจะหมุนมอเตอร์เพื่อปั่นไฟฟ้าแล้วส่งตามสายไปให้ตู้เย็น ไฟส่องสว่าง หรือใช้ดูโทรทัศน์ เพียงไม่กี่ชั่วโมง แต่จะใช้พร้อมกันไม่ได้ เพราะกำลังการผลิตมีจำกัด เพียง ๑,๕๐๐ วัตต์ (๑.๕ KW) จึงใช้ได้กับเครื่องไฟฟ้าเพียงไม่กี่ชนิด มอเตอร์ปั่นไฟขนาดเล็กนั้นซื้อมาจากประเทศจีน ราคาประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ จ๊าด (๔,๕๐๐ บาท) มีอายุการใช้งานประมาณ ๑-๓ ปี

การดึงพลังงานมาใช้ต้องอาศัยศิลปะในการเบี่ยงทางน้ำและยกน้ำจากลำธาร โดยหมั่นประกอบความเพียร เพราะการปรับแ่งน้ำเพื่อให้มีน้ำไหลไปเข้าฉางปั่นไฟเป็นงานที่หนักและต้องคอยดูแลเอาใจใส่ ทางน้ำประดิษฐ์และการปรับแต่งอ่างน้ำ (Pool) ช่วยแบ่งปัน (ทานส่ววิภาค) พลังงานที่มากับน้ำในลำธารให้กับทุกบ้าน

การเบี่ยงน้ำจากลำธารสู่แ่งน้ำเป็นรูปตัววี (V Shape) เป็นภูมิปัญญาของชาวเชียงตุง ทางน้ำเข้าที่มีขนาดกว้างและทางน้ำออกที่เล็กและแคบจะช่วยเพิ่มแรงดันน้ำ ชาวอาข่าเรียนรู้ที่จะใช้การเรียงหิน การปูพื้นด้วยทราย การใช้ฟางข้าว และการวางฉางปั่นไฟในทิศทางที่เหมาะสมเพื่อช่วยเบี่ยงน้ำ วิธีการนี้เรียกว่า “แม่ หมา หัง แ่น เหนหญ้า” หรือการทำพื้นที่ให้ไม่เสมอกันเพื่อเพิ่มแรงดันน้ำ ทำให้น้ำไหลเร็วขึ้นเพื่อปั่นมอเตอร์อยู่ต่ำกว่าลงไป ๓-๔ ฟุตที่ด้านล่าง นอกจากฟางข้าวแล้ว ชาวบ้านยังใช้ประโยชน์จากซังข้าวโพดโดยนำมาวางระหว่งหินเพื่อกั้นน้ำในการเบี่ยงน้ำให้เข้าอ่างไปที่ฉาง ฉางทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Resource Efficiency)

การยกน้ำใช้หินลำธารที่มีขนาดต่างๆ มาเรียงซ้อนกัน หินที่ถูกนำมาใช้มากคือ “อะไหลยอ” เป็นหินขนาดกลางเพื่ออุดรูรั่วของน้ำและ “อะไหลโลมะ” หรือหินขนาดใหญ่เพื่อยกระดับน้ำในอ่างให้สูงขึ้น ชั้นล่างสุดต้องใช้หินที่มีขนาดใหญ่พอๆ กันเรียงเป็นฐาน แล้วนำเศษฟางข้าวที่เหลือจากการทำนามาวางบนหินเหล่านั้นก่อนที่จะวางทับด้วยหินที่มีขนาดเล็กกว่าลงไป การก่อกำแพงหินขึ้นไป ๒-๓ ชั้นจะช่วยยกน้ำให้สูงขึ้น (ดูรูปที่ ๖)

หินบางก้อนหนักเกือบสิบกิโลกรัม การยกหินเรียงในบริเวณน้ำไหลที่เย็นเฉียบในหน้าหนาวไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นความรู้ที่ผู้ปฏิบัติพึงเห็นชัดด้วยตนเอง (สนธิภูลิวโก) เป็นการเรียนรู้ที่จะสร้างที่พึ่งของตน (นาถกรโณ) โดยอาศัย “ลিপปะ” หรือความรู้ศิลปะในมงคลสูตรที่เกิดจากการหมั่นสังเกตความเร็วของกระแส น้ำ และระดับน้ำที่

รูปที่ ๖ การยกน้ำด้วยหินและฟางข้าว เพื่อปรับแต่งอ่างน้ำ

เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ต้องมีความรู้เรื่องการควบคุมน้ำที่เป็นองค์ความรู้สำคัญของวิศวกรรมแม่น้ำแบบพื้นบ้านของชาวไทใหญ่ ต้องรู้จักใช้เท้าเพื่อทำความรู้จักกับกรวดและพลวัตของโลกใต้น้ำ และรู้จักใช้มือจัดวางหินโดยรักษาระดับน้ำให้สอดคล้องสัมพันธ์กับฉางกว่า ๑๑ โลงของเพื่อนบ้านที่อยู่รายรอบ ฉางจึงช่วยสร้างสันติภาพในการดำรงชีวิตให้อยู่ใน “สี่สสามญตธา” หรือกติกามรรยาทของสังคม

ผู้ที่มาวางมอเตอร์ก่อนจะได้รับสิทธิ์ในการเลือกทำเลก่อน ผู้ที่มาทีหลังจะต้องตรวจสอบแน่ใจว่าในพื้นที่นั้นมีน้ำพอและมีความแรงของน้ำพอที่จะวางมอเตอร์ใหม่ ถ้าแรงน้ำไม่พอหรือพื้นที่เต็ม ผู้ที่มาทีหลังจะต้องไปเลือกทำเลการวางมอเตอร์ปั่นไฟฟ้าที่อื่นที่ไกลกว่าเดิม หรือต้องสร้างอ่างน้ำขึ้นมาใหม่ ทุกคนให้ความเคารพกติกาที่วางไว้

การออกแบบอ่างเก็บน้ำนั้นจะต้องเลือกช่วงที่ลำน้ำกว้างและลึกพอที่จะสร้างได้ จากนั้นขนหินแม่น้ำไปกั้นทำฝายชะลอน้ำเพื่อบีบน้ำ การออกแบบอ่างน้ำในแง่หนึ่งจึงเป็นการออกแบบหมู่บ้านให้มีชีวิตชีวาขึ้นมา โดยเป็นหมู่บ้านที่คอยห่วงใยดูแลกัน มีการออกแบบที่ดี ที่ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม และมีวิสัยทัศน์ในการดำรงชีวิต

ฉาง

ฉางคือโรงผลิตไฟฟ้าจากลำธารภูเขา เป็นกลไกที่มีชีวิตในระแวกบ้าน (Neighbourhood-scaled Livable Machine) ทำให้คนสามารถเข้าถึงไฟฟ้าได้ในระยะทางที่ใช้เวลาเดินทางไม่ถึง ๓ นาที ความสามารถในการผลิตไฟฟ้าไว้ใช้เองทำให้คนรู้สึกเป็นเจ้าของและต้องการมีส่วนร่วม การไปฉางจึงเป็นการไปดูแลและไปพักผ่อนเพื่อชื่นชมสิ่งที่คุณภูมิใจจนกลายเป็นกิจวัตรประจำวัน

แทบทุกครอบครัวจะมีเครื่องผลิตไฟฟ้าพลังน้ำไว้ประจำบ้านแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียงแม้ในพื้นที่ที่มีการผสมของชาติพันธุ์ (Ethnic Mix) อย่างเชียงตุง เพราะการผลิตไฟต้องใช้น้ำจำนวนมากจากลำธารยางซ่า น้ำในลำธารเป็นของสาธารณะที่ไหลผ่านหลายหมู่บ้าน โดยหมู่บ้านอาฮาที่นับถือศาสนาคริสต์นั้นอยู่ต้นน้ำ ติดกันเป็นหมู่บ้านของชาวไทเขิน และด้านล่างลงไปทางปลายน้ำเป็นหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ

ไฟนํานอกจากจะช่วยรักษาความหลากหลายของชาติพันธุ์ (Ethnic Diversity) เอาไว้ได้แล้ว ยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมได้ด้วยเช่นกัน ที่นี้มีวัดของศาสนาพุทธอยู่ติดกับโบสถ์ของศาสนาคริสต์โดยมีแคร์วีไม้กัน แต่ละหมู่บ้านไม่เคยทะเลาะกันเพราะทุกคนเห็นว่าเป็นธรรมชาติไม่มีศาสนา ไม่ได้เป็นของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง น้ำและพลังงานก็ไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง ทุกศาสนาจึงสามารถใช้ธรรมชาติร่วมกันได้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของทุกศาสนา

ในช่วงฤดูที่เชียงตุงแล้งที่สุดระหว่างเดือนเมษายนถึงกลางเดือนมิถุนายน น้ำในลำน้ำยางซ่าจะลดลง ไม่พอปั่นไฟ ผู้ที่มาที่หลังต้องยกฉางขึ้นไปเก็บไว้ที่บ้าน เพื่อให้มีน้ำไหลไปยังฉางของผู้ที่มาติดตั้งรายแรกๆ การเก็บฉางขึ้นไว้แสดงถึงเคารพในสิทธิ์การเข้าถึงไฟนํ้า ครอบครัวที่ไม่มีไฟฟ้าจะหันไปใช้พลังงานดั้งเดิมคือเทียนขี้ผึ้ง ในฤดูฝนที่มีน้ำมากก็ต้องมาเก็บมอเตอร์ขึ้นไปไว้บนบ้านเช่นกัน เพื่อไม่ให้มวลน้ำที่ไหลหลากมาทำมอเตอร์ให้พังเสียหาย

ฉางทำจากไม้โดยนำมาต่อเป็นโรงขนาด ๕๐ x ๒๕๐ เซนติเมตร เป็นการลดทอนขนาดและรูปแบบให้การผลิตไฟฟ้าอยู่ในขนาดความเป็นมนุษย์ (Human Scale) โรงไฟฟ้าต้องวางไว้ให้สูงกว่าลำธารถึง ๑๕๐ เซนติเมตรเพื่อให้มีแรงดันพอที่จะหมุนมอเตอร์ ในฉางวางท่อพีวีซี

ยาว ๘๐ เซนติเมตรโดยฝังไว้ที่พื้นน้ำด้านล่าง น้ำที่ไหลมาเข้าทางด้านหน้าของฉางจะไหลไปลงที่ท่อพีวีซี ท่อจะดูดน้ำลงไปเกิดเป็นระบบน้ำวนที่ช่วยหมุนใบพัดของมอเตอร์ปั่นไฟที่ด้านล่าง เพื่อผลิตไฟฟ้า ก่อนจะไหลออกไปลงลำธารที่อยู่ด้านล่างถัดไป ฉางจึงเป็นระบบการผลิตไฟฟ้าขนาดเล็กที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษและเป็นเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่ำ (Low Impact Technology)

การผลิตไฟฟ้าจึงต้องหมั่นดูแลสมดุลง่ายอยู่ตลอดเวลาเพื่อรักษาระดับน้ำในฉางให้สูง ๑ ฟุต วิธีการดูแลต้องใช้การบังคับน้ำ ช่วงที่แ่งน้ำลดระดับ ต้องนำหินแม่น้ำมาทำฝายแนวชั่วคราวเพื่อทดน้ำให้สูงขึ้น เมื่อน้ำขึ้นในช่วงเย็นก็ต้องรื้อฝายออกแล้วยกหินไปวางไว้ที่พื้นน้ำหน้าฉางเพื่อกั้นไม่ให้ระดับน้ำในฉางสูงเกินไป

ขนาดของมอเตอร์ที่หมู่บ้านวันชนใช้มีขนาด ๒ กิโลวัตต์ สำหรับการดูโทรทัศน์และเปิดไฟส่องสว่าง ๖ ดวง ถ้าจะใช้ตู้เย็นต้องใช้มอเตอร์ขนาด ๓ กิโลวัตต์ แต่ไม่มีคนใช้กัน ขนาดของมอเตอร์ปั่นไฟแสดงถึงลักษณะของสังคมพอประมาณ (Moderation Society) ของชาวอาข่า

มอเตอร์ปั่นไฟนั้นจะต้องปั่นตลอด ๒๔ ชั่วโมง ในช่วงเวลาที่มีน้ำแรง มอเตอร์จะทำงานหนักทำให้อายุการใช้งานสั้นลง อายุของมอเตอร์ขึ้นอยู่กับ การดูแลรักษา ต้องคอยดูแลทำความสะอาดด้วยการหยอดน้ำมันมะพร้าวที่มอเตอร์สัปดาห์ละ ๒ - ๓ ครั้ง เพื่อยืดอายุการใช้งาน นอกจากนี้ยังต้องหมั่นมาคอยดูแลรักษามอเตอร์และระบบฉางทุกวัน เป็นหน้าที่ที่ทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกัน ผู้ที่ดูแลต้องมีความรู้ความเข้าใจระบบการทำงานของฉางและสามารถแก้ปัญหาเบื้องต้นได้

การเอาใจใส่ดูแลฉางทำให้คนในชุมชนกลายเป็นคนที่ตื่นตัวกับการเรียนรู้ใหม่ๆ (Active Residents) โดยมีความเพียรเป็นเครื่องต้น และทำให้ฉางข้างลำธารกลายเป็นพื้นที่ที่คนมาพบปะกัน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทักษะและวิธีการในการดูแล การปรับแต่งอ่างน้ำประดิษฐ์และการสร้างฝายย้ายฝายหน้าฉางเพื่อทดน้ำ จนถึง การแบ่งปันเครื่องใช้ไม้สอยและการให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มีประสบการณ์น้อยกว่า (Mentoring) เครือข่ายเพื่อนบ้าน (Neighbomets) ที่เกิดขึ้นเป็นทรัพยากรที่สำคัญทางวัฒนธรรมที่ทำให้คนเรียนรู้จริยธรรมรายวัน (Everyday Ethic)

หม้อไฟที่ติดไว้ตามบ้านจะแสดงการทำงานของฉางว่า สามารถจ่ายไฟได้เป็นปกติหรือไม่ โดยดูกับหลอดไฟ ชาวบ้านจะเปิดไฟไว้หนึ่งดวงเสมอ ถ้าไฟยังสว่างแสดงว่ามอเตอร์ปั่นไฟ

ทำงานได้ปกติ แต่ถ้าไฟหรี่หรือดับลงแสดงว่า มีปัญหาบางอย่างเกิดขึ้นที่มอเตอร์ปั่นไฟ ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการที่มีเศษไม้ เศษขยะพวกถุงพลาสติก ขวด M 150 ที่นักท่องเที่ยวทิ้งลงลำน้ำ อาจเป็นปลาหรืองูเข้าไปปิดทางน้ำ หรือเข้าไปติดในมอเตอร์ ผู้ที่พบปัญหาต้องรีบไปตรวจสอบที่มอเตอร์ทันที บางครั้งเพื่อนบ้านที่มาตรวจดูฉางของตนพบปัญหา ก็จะไปบอกบ้านที่เป็นเจ้าของฉางที่มีปัญหาหรือญาติพี่น้องของบ้านนั้นให้รับมาแก้ไข การช่วยกันดูแลฉางเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมาย

ถ้ามอเตอร์ตัวใดตัวหนึ่งได้รับความเสียหายจะทำให้มอเตอร์ปั่นไฟที่อยู่รอบๆ เสียหายไปด้วย มอเตอร์ที่เสียนั้นส่วนใหญ่ใบพัดที่ใช้ปั่นไฟจะค้างทำให้น้ำไหลผ่านมอเตอร์ไม่สะดวก เกิดเป็นคลื่นไปกระแทกมอเตอร์ของฉางอันอื่นๆ ทำให้ฉางทั้งระบบล่ม

นอกจากการดูแลรักษาฉางแล้วยังต้องช่วยกันรักษาลำน้ำอย่างขาให้บริสุทธิ์ไว้เสมอ ถ้าลำน้ำอย่างขาไม่บริสุทธิ์ ก็จะมีเศษขยะต่างๆ ไปติดที่ฉาง ทำให้ไม่สามารถปั่นไฟฟ้าได้ ชาวบ้านจึงปลูกจิตสำนึกรักและห่วงธรรมชาติให้กับเยาวชน โดยให้เยาวชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การทำฉางไฟ การดูแลความสะอาดลำธาร ปลูกจิตสำนึกให้รักป่าตั้งแต่เด็กๆ โดยเห็นว่า การดูแลรักษาป่าเป็นหน้าที่ของทุกคนในหมู่บ้าน ต้องช่วยกันอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่า หรือคงพื้นที่ป่าไว้ไม่ให้ลดลง เพื่อให้ป่าไม้ที่เป็นต้นกำเนิดของทุกชีวิตคงความสมบูรณ์และเอื้อประโยชน์ให้แก่สังคมต่อไป การช่วยกันรักษาระบบนิเวศโดยไม่ทำลายธรรมชาติยังช่วยสร้างฐานการผลิตไฟฟ้าของเมืองที่มีขนาดใหญ่อยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่

ไฟน้ำทำให้หมู่บ้านมีชีวิตชีวา ที่หมายถึงการรับรู้ข่าวสารจากโลกภายนอก เทคโนโลยีใหม่ๆ และมุมมองใหม่ๆ จากรายการโทรทัศน์ของประเทศไทยและประเทศจีน คนส่วนใหญ่ชอบดูรายการจากไทย ผู้นำหาข่าวสารใหม่ๆ ไปบอกเล่าให้ลูกบ้านได้ฟัง การตื่นตัวกับความรู้ใหม่ๆ ทำให้การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง ที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์แห่งความทันสมัยและภาวะผู้นำที่ดี แม้จะมีเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้านเพียงไม่กี่ชนิดแค่หลอดไฟฟ้าส่องสว่างไม่เกิน ๖ ดวงและโทรทัศน์ก็เพียงพอที่จะทำให้การอยู่ในโลกไร้พรมแดนมีความสุขขึ้น

ชาวอาข่าเห็นว่า เพราะกรรมกำหนดมาแค่นี้ เลยต้องเป็นแบบนี้ แต่ก็ภูมิใจที่สามารถผลิตไฟฟ้าไว้ใช้ภายในครัวเรือนได้เอง โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ทำให้ไม่ต้องพึ่งรัฐบาล แต่ถ้ารัฐบาลเข้ามาดูแลก็ยินดีรับ

ลุงอาทูลอาศัยอยู่กับภรรยาโดยมีชีวิตที่เรียบง่าย และพอใจในสิ่งที่ตัวเองมี ลุงอาทูลเห็นว่า ไฟฟ้าไม่ได้เป็นสิ่งที่ต้องการและขาดไม่ได้ เป็นเพียงสิ่งที่มาเพิ่มเติม ถ้ามีไฟฟ้าแล้วมีหนี้ แสงสว่างที่ได้มาก็ไม่ต่างจากความมืดที่มีอยู่ในปัจจุบันนั่นเอง ถ้าไม่มีหนี้แต่มีแสงสว่างอยู่ที่จิตใจดีกว่า เพราะธรรมชาติได้สร้างพระจันทร์ไว้ให้ในตอนกลางคืน และสร้างพระอาทิตย์ให้ในตอนกลางวัน เพื่อบอกว่าถึงเวลาที่จะออกมาหากินแล้ว ชีวิตลุงอาทูลก็ไม่ต่างจากนกที่อยู่ในป่าใหญ่ เมื่อถึงเวลา ก็ออกไปหากิน ลุงอาทูลจึงไม่เคยคิดอีกฉาใคร แม้จะไม่มีไฟน้ำไว้ใช้

๕. เวียดนาม : ตลาดน้ำโบราณแจ๋อโนยไ้ร้าง

สิ่งที่เดินทางข้ามกาลเวลาจากอดีตอันรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบันคือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ซุกซ่อนอยู่ในวิถีชีวิตคน อันเป็นเนื้อในของระบบเศรษฐกิจ ทำให้คนสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ ตลาดน้ำโบราณแจ๋อโนยไ้ร้าง (Cho Noi Cai Rang) เมืองเก็งเทอ ประเทศเวียดนาม คือความสำเร็จของการสร้างสรรค์ระบบเศรษฐกิจแบบแรงงาน (Labor Economy) ที่เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาลจวบจนถึงปัจจุบัน ความมีประสิทธิภาพของระบบเศรษฐกิจแบบแรงงานนี้ต่างจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเชื่อมโยงคนต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อสร้างความสามัคคี เห็นคุณค่าของน้ำใจมากกว่ากำไร การค้าขายอย่างยุติธรรมและดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยความสงบสุข ระบบเศรษฐกิจแบบแรงงานนิยม จึงมิได้มุ่งแสวงหาทรัพย์สินเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Wealth Accumulation) เป็นหลัก แต่เป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างกระตือรือร้น โดยต้องทำงานอย่างสอดคล้องกันกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

แจ๋อโนยไ้ร้างตลาดค้าส่งที่มีชื่อเสียงของประเทศเวียดนามแสดงภาพลักษณ์ของสังคมนักการค้า (Trader Society) ที่มีชีวิตชีวา ในรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวในโลก เพราะโยงใยกันตั้งแต่ร้านค้าขนาดใหญ่ไปถึงขนาดเล็ก จากตลาดน้ำไปจนถึงเรือกสวนไร่นาจินอาณาบริเวณกว่า ๗ จังหวัด ที่เป็นหัวเมืองใหญ่ของเวียดนามใต้ เรือไม้โบราณกว่า ๓๐๐ ลำ ลอยลำอยู่กลางแม่น้ำใหญ่ที่ตลาดน้ำแจ๋อโนยไ้ร้าง ทำจากไม้ “โกซาว” (Cay Sao) หรือไม้ตะเคียนทอง (ดังรูปที่ ๓) ไม้เนื้อดีที่แข็งแรงทนทาน ขนาด ๒ ต้นพอๆ กับรถบรรทุกมีอายุร่วมหนึ่งร้อยปี ในพื้นที่เล็กๆ ระหว่างเรือใหญ่มีเรือลำเล็กลำน้อยอีกกว่า ๖๐๐ ลำแล่นไปมา

รูปที่ ๗ เรือขนส่งสับปะรดทำจากไม้ไผ่ อายุร่วมร้อยปี

ตลาดแห่งนี้เกิดจากความมหัสจรรย์ของระบบนิเวศปากแม่น้ำโขง แหล่งรวมแม่น้ำลำคลองร้อยสายที่มีความยาวพาดผ่านภูมิภาคอันหลากหลาย ก่อนไหลออกสู่ทะเลลึก แม่น้ำลำคลองทำให้ข้าว ผักและผลไม้จากสวนต่างๆ ถูกลำเลียงลงเรือลำเล็ก รอนแรมมาหลายร้อยกิโลเมตรเพื่อนำมาขายต่อยังตลาดเจ๊โหนยไกร้ง และนำข้าวของอีกมากมายกลับไปให้ชุมชนชาวสวนที่อยู่ริมสายน้ำเหล่านั้น ความหลากหลายของสินค้าทั้งข้าว แดงโม ลำไย สับปะรด มันสำปะหลัง พักทอง ส้มโอ มันแกว ปลา เนื้อควาย กุ้ง เบ็ด มะม่วง กาแฟ ขนมหินข้าวแกง และอื่นๆ อีกมากมายนั้นแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

เนื่องจากอุปสงค์มวลรวมสูงขึ้นเพราะจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และในช่วงปีพ.ศ. ๒๕๔๓ เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้คนในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงเริ่มเสาะแสวงหาข้าวของหลากหลายเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่เล็กๆ กลางแม่น้ำได้โง้งโวยผู้คนให้เข้ามาสู่พื้นที่เศรษฐกิจมากขึ้น

ทักษะในการเดินเรือเป็นเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวที่ใช้ในการดำเนินธุรกรรมการค้าที่ตลาดน้ำเจ๊โหนยไกร้ง และช่วยทำให้ต้นทุนของสินค้าต่ำลงอย่างมาก ทักษะและความชำนาญในการเดินเรือกลายเป็นข้อได้เปรียบ (Advantage) ดึงดูดให้ผู้ค้าจำนวนมากเข้ามาสู่ตลาดการค้า สามารถทำกำไรและอยู่รอดได้ในภาวะที่มีการแข่งขันสมบูรณ์ (Competitive Advantage)

ผู้คนในพื้นที่ปากแม่น้ำโขงเป็นนักเดินเรือที่เก่งของโลก เพราะชำนาญการเดินเรือทั้งในทะเลและในแม่น้ำลำคลองขนาดใหญ่ คนเวียดนามอาศัยเส้นทางเรือเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมขนส่งมาหลายชั่วอายุคน เพราะถนนสายหลักเพิ่งสร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ความสามารถในการเดินเรือเป็นทักษะชีวิตขั้นพื้นฐานของเด็กๆ ที่ต้องเรียนรู้ เพราะช่วยทำให้อยู่รอดได้ในระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำและสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

ถ้าเดินทางทางเรือจากสะพานไก่อั้งก็สามารถไปถึงประเทศจีน ประเทศกัมพูชาและประเทศไทย ตลาดเจ้อหนุยไก่อั้งจึงเป็นตลาดที่มีความสำคัญ เป็นตลาดน้ำขนาดใหญ่ ๑ ใน ๖ แห่งที่ส่งออกสินค้าเกษตรไปต่างประเทศโดยทางเรือ

นางเหวง แหวง จิน (Nguyen Thien Trinh) แม่ค้าลับประรด ้วยกลางคน อาศัยพื้นที่เล็กๆ ในเรือ ค้าขายลับประรดมากกว่า ๒๐ ปี ตั้งแต่เป็นผู้ผูกขาดรายเดียว (Monopoly) จนกระทั่งตลาดเรือลับประรดมีการแข่งขันที่รุนแรง มีเรือค้าลับประรดมากกว่า ๓๐ ลำเข้ามาสู่พื้นที่การค้าลับประรดที่นี้ราคาไม่แพงเพราะไปเหมามาจากสวนที่เมืองเกียงยาง (Kien Giang) เมืองเกษตรกรรมที่มีชื่อเสียงอยู่ห่างออกไปร่วม ๑๐๐ กิโลเมตร

ทุกสัปดาห์นางเหวง แหวง จินต้องแล่นเรือล่องตามลำน้ำนี้ไป ลับประรดสดจากสวนลูกละ ๒-๓ บาท เมื่อนำมาขายต่อในราคา ๕ บาท ได้กำไรลูกละ ๒-๓ บาท ค่าใช้จ่ายในการซื้อ มาขายไปก็มีแค่ค่าน้ำมันที่ียวละ ๘๐๐ บาท และจ่าย “เถวยหย่าเนือก (Thue Nha Nuoc)” หรือภาษีการค้าให้กับทางราชการ (Government Tax)^๑ สัปดาห์ละ ๑๐ บาท การนำของมาขายแต่ละเที่ยวจะได้กำไรประมาณ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท

ในปัจจุบันการแข่งขันที่รุนแรงทำให้การค้าเริ่มประสบกับปัญหาการขาดทุน แมต่อนี้จะเหลือเรือลับประรดอยู่เพียง ๑๐-๑๕ ลำ แต่การแข่งขันก็ยังคงรุนแรง บางครั้งต้องแบกรับภาวะการขาดทุนมากถึง ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ บาท พอๆ กับเงินเดือนของข้าราชการที่เวียดนาม เพราะลับประรดลูกเล็กๆ ไม่มีคนต้องการ นางเหวงจึงต้องยอมตัดราคาลงมาเกือบครึ่งเพื่อให้ขายได้หมด

^๑ เถวยหย่าเนือก (Thue Nha Nuoc) จะนำไปเป็นค่าใช้จ่ายของรัฐในการพัฒนาประเทศ เป็นต้นว่า สร้างสะพาน ถนนหนทาง โรงเรียน โรงพยาบาล จ่ายเป็นเงินเดือนของข้าราชการ รวมทั้งพัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับคนจนและผู้พิการที่เข้ามารับใช้ประเทศชาติในช่วงสงคราม และเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ

กลยุทธ์ในการหันราคาเป็นเรื่องธรรมดาของคนเวียดนาม ส่วนหนึ่งเป็นเพราะยังไม่มี การกำหนดราคากลางและการรวบรวมดัชนีราคาสินค้าบริโภค (Consumer Price Index – CPI) ในอีกแง่หนึ่งสะท้อนวิถีคิดในเรื่องความเต็มใจอุทิศเพื่อคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม (Willingness to Sacrifice Cultural and Social Values) ที่เห็นความสำคัญของการช่วยเหลือสังคม และประเทศชาติมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

แนวคิดในการกระจายรายได้เพื่อช่วยเหลือคนจนมีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๗ เมื่อกษัตริย์ของ เวียดนามได้ยึดครองเมืองต่างๆ พบว่า หัวเมืองเหล่านั้นยังมีคนจนอยู่จำนวนมาก จึงมีพระราช ดำริให้นำทรัพย์สินสมบัติและข้าวของที่ยึดมาได้จากคนรวยไปแจกจ่ายช่วยเหลือคนยากจน การช่วยเหลือคนจนจึงเป็นสิ่งที่สังคมเวียดนามให้ความสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ (พ.ศ. ๒๔๙๗ ถึง ๒๕๕๓) อำนาจทางเศรษฐกิจตกเป็น ของรัฐบาล รัฐบาลมีสิทธิ์เหนือทรัพย์สินทุกประเภท สินค้าทุกชนิดจะแจกจ่ายหรือซื้อขายโดย รัฐบาลเท่านั้น เพื่อแบ่งปันสินค้าให้กับทุกคนได้มีของกินของใช้เหมือนๆ กันด้วยการแจกคุปอง การแบ่งปันสินค้าจะลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน ทำให้คนจนอยู่รอดได้

สินค้าพื้นฐานที่ทุกคนจะได้รับ เช่น ข้าว หนังสือ ปากกา ส่วนสินค้าที่มีราคาแพงต้อง ซื้อหากันเอง เช่น น้ำมัน รองเท้า เสื้อผ้าและผลไม้ที่มีราคาแพง การซื้อขายต้องใช้คุปองที่รัฐบาล แจกให้ทุกคน และมาซื้อจากหน่วยงานรัฐบาลที่อยู่ในท้องถิ่น ในเรื่องการผลิต รัฐบาลอนุญาต ให้คนสามารถจับจองที่ดินหรือที่นาได้เองตามกำลังความสามารถ ต่อมาจึงมีการกระจายอำนาจ ทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินเศรษฐกิจในท้องถิ่นของตน

ดังนั้น แนวคิดในเรื่องการแบ่งปันสินค้าจึงเป็นพื้นฐานในการดำเนินเศรษฐกิจของคน ที่ ถูกปลูกฝังด้วยระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์มานานกว่าครึ่งศตวรรษ ทำให้คนเกิดสำนึกในการ แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ การลดราคาสินค้าแบบหันราคาเพื่อขายให้คนอื่นได้มีของไว้กินจึงเป็นเรื่อง ธรรมดาของคนเวียดนาม แทนการปล่อยให้เน่าเสียและทิ้งไป สำหรับนางเหวง เห็นว่าบุญคือ ประโยชน์ที่สังคมจะได้รับ ดังนั้นการทำบุญคือการช่วยเหลือสังคม

นางเล ทิ ทู (Le Thi Thu) แม่ค้าแดงโม วัย ๕๓ ปีก็เข้ามาค้าขายที่ตลาดน้ำเจ้อโหนย ไก่ร้าง ๔ ปีแล้วหลังจากแบกรับภาระค่าจ้างคนงานช่วยยกมันขายใน “จำก้าย้ง” ตลาดสดบนบกที่

อยู่ใกล้ๆ ไม่ไหว แม้จะขายได้ราคาดีกว่าขายที่ตลาดน้ำ แต่นางเล ที พู กับสามีและลูกสาวก็เลือกที่จะมาอาศัยสายน้ำท่ามาหากินและอาศัยกินนอนอยู่ในเรือนี้

แดงโมเป็นสินค้ายอดนิยม แแดงโมจากอำเภอไกร้งอยู่ห่างออกไป ๒๐ กิโลเมตรนั้นสดและอร่อย ต้องหมั่นไปเอาบ่อยๆ ทุกวันหรือสองวันเพราะแดงโมมีอายุสั้น เก็บไว้ได้ไม่เกิน ๓ วัน ถ้าเลย ๕ วันจะเน่าเสีย แล่นเรือไปเอาแดงโมจากสวนแต่ละครั้งเสียค่าน้ำมัน ๔๐๐-๕๐๐ บาท ไปแต่ละครั้งต้องบรรทุกมาเต็มลำ ประมาณ ๑๐ ตัน หรืออย่างน้อยก็ ๑๐๐-๕๐๐ กิโลกรัม จึงจะคุ้มค่าน้ำมัน

นางเล ที พู อธิบายว่า การตั้งราคาต้องตั้งให้หลากหลายเพื่อต่อรองกัน ราคาถือเป็นความลับ ไม่มีการแพร่พรายบอกกัน แแดงโมมีราคาดีกว่าลับประรด ตกกิโลกรัมละ ๖,๐๐๐ - ๗,๐๐๐ ดอง ประมาณ ๑๐ บาท กำไรขึ้นอยู่กับความไวในการค้าขาย ถ้าขายได้ไวก็ได้กำไรเยอะ ความไวในการขายคือการปรับลดราคาอย่างรวดเร็วเพื่อขายให้หมด บางครั้งต้องลดราคาลงครึ่งหนึ่ง (๕๐%) แม้จะลดราคาแต่ก็ยังได้กำไร เฉลี่ยต่อหนึ่งเที่ยวจะได้กำไรประมาณ ๓,๐๐๐ บาท

ในช่วงเข้าพรรษาหน้าฝน มีคนซื้อน้อยลง เพราะการเดินทางไม่สะดวกเหมือนทางรถ และแดงโมจะเสียง่ายกว่า ทำให้ต้องยอมขายราคาถูก จาก ๗,๐๐๐ ดองเหลือเพียง ๔,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ ดอง ถ้าของที่ซื้อไปไม่ดีก็สามารถนำมาคืนได้ นางเล ที พู ต้องแบกรับภาวะการขาดทุนประมาณ ๕,๐๐๐ - ๖,๐๐๐ บาทต่อเที่ยว หรือบางครั้งก็สูงถึง ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ ดองต่อเที่ยว ถ้าไปเอาของมาขาย ๕ เที่ยวจะต้องขาดทุนอย่างน้อย ๑ เที่ยวเสมอ นางเล ที พู อธิบายว่า การยอมขาดทุนก็เป็นการรักษาอุปสงค์ของผู้บริโภคเอาไว้ให้เติบโตต่อไปได้ในระยะยาว

แม้วัฏจักรธุรกิจการค้าขายแดงโม (Business Cycle) ในช่วงตกต่ำจะยาวนานถึง ๓ เดือน แต่ก็มีช่วงขาขึ้นที่นานกว่าถึง ๗ เดือนคือ ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนเมษายน เพราะไม่มีฝนและเป็นช่วงที่มีเทศกาลงานบุญหลายครั้งทำให้ขายดี

นางเล ที พู เสียค่าภาษีการค้าให้ทางการต่อเที่ยวประมาณ ๒๐,๐๐๐ ดองหรือ ๑๕ บาท โดยเสียทุก ๒-๓ วัน วิธีคิดภาษีดูจากน้ำหนักเรือที่จม ถ้าเรือจมลงไปในน้ำมากแสดงว่าเพิ่งไปรับสินค้ามา ทุกเช้าจะมีเรือมาคอยตรวจว่าลำไหนต้องจ่ายภาษีให้ทางการในราคาเท่าไรเรือแต่ละลำมีการทำป้ายทะเบียนเรือแสดงจังหวัดที่มาและหมายเลขเพื่อจ่ายต่อการตรวจสอบอย่าง

เช่น KG ก็มาจากจังหวัดเกียงยาง เรือขายแตงโมมีความสามารถในการทำกำไร (Profitability) มากกว่าสินค้าอื่นๆ และมีส่วนแบ่งทางการตลาด (Market Share) สูงทำให้ต้องเสียภาษีแพงกว่าผู้ค้ารายอื่น

เคล็ดลับสำคัญในการทำมาค้าขายคือต้องบุชาผีน้ำหรือเจ้าที่น้ำทุก ๘ คำหรือ ๑๕ คำ โดยซื้อผลไม้มาบูชาที่ด้านหัวเรือเพื่อให้ช่วยค้าขายได้ดี ถ้าไม่มีผลไม้ก็ให้ใช้กาแพเวียดนามที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลกมาบูชา ดวงวิญญาณทั้งหมดที่อยู่ในน้ำจะมาคุ้มครองเรือและช่วยเรียกคนให้มาซื้อสินค้า กลยุทธ์ที่สำคัญคือการตัดราคาขายแข่งกัน โดยที่ผู้ขายรายอื่นไม่รู้ เพื่อให้ของขายได้ปริมาณมาก และขายหมดไวขึ้น ถ้าลดราคาลงมาก่อนก็จะขายได้มากขึ้น

นางหยอ ที ฮัง (Yo Thi Hang) แม่ค้าขายมันสำปะหลัง วัย ๔๑ ปี จากจังหวัดชกตรัง ก็เข้ามาค้าขายที่ตลาดแห่งนี้กว่า ๑๒ ปีแล้ว เพราะตลาดน้ำแบบนี้มีอยู่ที่เดียวที่สะดวกในการเดินทางและเป็นตลาดที่ใหญ่ มีชื่อเสียงไปทั่วโลก การค้าขายที่ตลาดน้ำแจ๋อโหนยไก่อ๊วจึงเป็นความภูมิใจที่ได้เข้ามาสู่ธุรกิจการค้า แม้จะเป็นภาคเศรษฐกิจเล็กๆ แต่ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ขนาดใหญ่ได้เชื่อมโยงคนในพื้นที่ ๗ จังหวัด ๔ ประเทศ (ไทย กัมพูชา สปป. ลาว และจีน) เข้าไว้ด้วยกัน

มันสำปะหลังเป็นอาหารสำหรับคนจนที่เป็นที่นิยม เรือค้าปลีกมากมายมาซื้อมันต่อเพื่อนำไปขายที่จังหวัดหยินลอม ซื้อขายแต่ครั้งละประมาณ ๑-๒ ตันหรือ ๕๐๐ กิโลกรัมขึ้นไป กำไรขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ขายและการมาถึงพื้นที่การค้าก่อนผู้ค้ารายอื่น การค้ามันที่ตลาดแจ๋อโหนยไก่อ๊วมีการแข่งขันที่รุนแรง มีเรือค้าส่งมันสำปะหลังมากกว่า ๑๐ ลำในแต่ละเที่ยวจะเสียภาษีการค้าทางน้ำให้กับทางการที่ยวละ ๓๐ บาท โดยดูจากขนาดเรือ ถ้าเรือมีขนาดใหญ่ก็จะเสียภาษีมากกว่า

วิธีการขายมันต้องคอยสังเกตตลาด ถ้ามีคนขายน้อยต้องรีบขึ้นราคา แต่ถ้ามีคนขายเยอะต้องลดราคาเพื่อให้ขายได้ไว ดังนั้นการกำหนดราคาจึงขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ขายในตลาด นางหยอ ที ฮัง จึงต้องนำแตงโมมาขายสลับกัน แตงโมเป็นสินค้าที่ทำกำไรได้มาก แต่ถ้าขาดทุนก็ขาดทุนมากเช่นกัน การกระจายความเสี่ยงด้วยการขายสินค้าที่หลากหลายคือความพอดีและพอเพียงในสายตาของนางหยอ ที ฮัง

ปัญหาสำคัญของการค้าขายที่ตลาดน้ำคือ ลูกค้าน้อยลงมากทำให้ค้าขายได้ยากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า คนสามารถเดินทางโดยรถยนต์เพื่อไปซื้อสินค้าได้ถึงแหล่งเพาะปลูก การขาดความต้องการของตลาดจึงทำได้ยากขึ้น ดังนั้นการขึ้นลงของราคาแม้เพียงเล็กน้อยจึงเป็นสัญญาณที่สำคัญในการตัดสินใจของผู้ขาย ถ้าสินค้าใดที่มีราคาดีกว่า ระหว่างมันกับแตงโม นางหยอ ที อังก็จะนำสินค้านั้นมาขาย

การค้าขายทางเรือต้องอาศัยความชำนาญและความเก่งเฉพาะตัว ต้องมีเทคนิคในการเรียกลูกค้าโดยเอามันปักเรียงไปบนไม้ไว้ที่หัวเรือเพื่อแสดงให้เห็นว่ามันที่มีขนาดใหญ่และน่ากินกว่า รวมทั้งการหมั่นหาลูกค้าประจำ

การอาศัยอยู่ในเรือต้องดูแลเรื่องการกินอยู่ให้ดี เพราะค่าครองชีพในการหาอยู่หากินตามน้ำนี้มีราคาแพงกว่าบนบก แต่ไม่มีค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพราะไม่มีสถานบันเทิงให้ต้องเสียเงิน ทำให้มีเงินเหลือเก็บมากกว่าอยู่บนบก เพียงแค่ต้องมีความอดทนเพราะไปไหนไม่ได้ ต้องอยู่กับที่ ไม่ได้อยู่สบายเหมือนบ้านบนบก

นางหยอ ที มิน (Yo Thi Minh) แม่ค้าปลีกฟักทอง วัย ๖๕ ปี (รูปที่ ๘) มาค้าขายที่ตลาดเจ้อหนอยไ้รังนี้มานานกว่า ๒๐ ปีแล้ว โดยล่องเรือมาซื้อฟักทองที่ตลาดเจ้อหนอยไ้รังเพื่อนำไปขายต่อที่เมืองเกียงยางอยู่ห่างออกไปอีก ๑๐๐ กิโลเมตร ทุก ๑-๒ วัน นางหยอ ที มินไม่ได้ทำการค้าเพียงอย่างเดียว แต่ยังช่วยกระจายสินค้าเพื่อให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้รับสินค้าอย่างพอเพียง เรือเร่

รูปที่ ๘ การค้าของกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจ

ขายสินค้าตามหมู่บ้านยังช่วยเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจ (Productivity) ให้กับสังคมได้อีกทางด้วยเทคนิคการจัดซื้อและการบริหารสินค้าคงคลังแบบทันเวลา (Just-in-Time Logistics) เพราะความสามารถและความชำนาญในการเดินเรือ อีกทั้งอาชีพค้าขายยังเหมาะสำหรับคนในวัยชราที่ไม่มีงานอื่นทำ การทำการค้าของกลุ่มผู้สูงอายุจึงช่วยเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจในภาพรวม ผลผลิตทางเศรษฐกิจเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

ราคาฟักทองฤดูละ ๓๕,๐๐๐-๔๐,๐๐๐ ดอก (ประมาณ ๖๐ บาท) การซื้อแต่ละครั้งประมาณ ๕ ตัน จะได้รายได้ต่อเที่ยว ๑๐,๐๐๐ บาท คิดเป็นกำไรต่อเที่ยวประมาณ ๓,๐๐๐ บาท พอเพียงสำหรับเลี้ยงชีวิตแต่ละเดือนแม้จะไม่มีเงินเหลือเก็บ

นางหยอ ถี มินอาศัยวิธีการขายแบบพิเศษคือการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าในพื้นที่ห่างไกล การเดินทางไกลทำให้มีผู้ขายรายเดียว การไปขายในแต่ละครั้งจึงขายดีและขายได้หมด ส่วนใหญ่ไปถึงอำเภอเหวนเถิง (Vinh Thuan) อยู่ห่างออกไป ๑๕๐ กิโลเมตร การเดินทางไปกลับใช้เวลาประมาณ ๒ วัน ซึ่งเร็วกว่าปกติ ทั้งนี้เป็นเพราะความชำนาญในการเดินเรือที่สั่งสมมาตลอดชีวิต การรู้จักการตัดเส้นทางลัดสู่คลองต่างๆ ช่วยย่นระยะทาง ความชำนาญช่วยเพื่อประสิทธิภาพและความสะดวกรวดเร็วในการทำธุรกรรมต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจ

ราคาขายก็เป็นราคาที่กำหนดเอง โดยคิดราคาแบบเหมาจ่ายซึ่งถูกกว่าราคาตลาดโดยทั่วไป การกำหนดราคายังขึ้นอยู่กับความสามารถในการต่อรองกับผู้ซื้อ นางหยอ ถี มินชอบการค้าขายเพราะได้กำไรดี เพียงแต่ต้องมีความขยันและอดทน และไม่มีการแจกแถมให้ลูกค้า

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคอยกำกับการครองชีวิตอันประเสริฐ (พรหมจรรย์) ทำให้คนยึดเอาการงานเป็นศาสนา เผยศักยภาพของสังคมนักการค้าที่ยิ่งใหญ่มาแต่โบราณ ผสานกับอุดมการณ์สังคมนิยมที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อสังคมและความสันโดษที่เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

พรหมจรรย์ของสังคมนักการค้าช่วยพัฒนาเทคโนโลยีในตัวคนขึ้นมา ทั้งทักษะการค้าและการเดินเรือจนเลื่องลือกันว่า ผู้คนในพื้นที่ปากแม่น้ำโขงเป็นนักเดินเรือที่เก่งที่สุดของโลก มีตลาดน้ำขนาดใหญ่เกิดขึ้นมากมายและกลายเป็นย่านการค้าสำคัญ อาทิ ตลาดน้ำโบราณแจ๋อโหนยไก่อ๊ริง เรือโบราณทำจากไม้ไผ่ (ไม้ตะเคียน) สามารถแล่นไปขายสินค้าเกษตรราคาถูกลงไกลถึงต่างประเทศเพราะความสามารถในการเดินเรือและการตัดเส้นทางลัดเลาะสู่คลองต่างๆ เพื่อย่นระยะทาง

ความสามารถในการหาพืชผักราคาถูกตามเรือกสวนไร่นาภายในรัศมี ๑๕๐ กิโลเมตรได้อย่างรวดเร็ว แล้วขายให้หมดภายในสองหรือสามวันทำให้ตลาดมีประสิทธิภาพ ต้นทุนการค้าที่ต่ำทำให้ตลาดน้ำเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

๖. ไทย : พุทธศิลป์กรรมปูนปั้น

ศิลปะบนพื้นฐานความเป็นมนุษย์ของสล่าตุ้เจ้า (พระช่าง) ได้ทำให้พุทธศิลป์น่านกลายเป็นความพอเพียงที่อยู่ในบริบทศิลปะร่วมสมัย โดยการผสมผสานศิลปะช่างสกุลน่านกับศิลปะแบบใหม่ และเคลื่อนเข้าไปอยู่ในวาทะกรรมระดับโลก เมื่อใดที่ศิลปะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความจำเป็นของชีวิตแล้ว ไม่ว่าจะระบบเศรษฐกิจจะมีพลังสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาได้มากแค่ไหน ก็ไม่อาจสร้างคุณค่าที่ทำให้คนมีชีวิตอยู่อย่างประณีตและงดงามได้ เพราะศิลปะสามารถขัดเกลาจิตใจคน ทำคนให้เจียบสงบทางจิตวิญญาณ โดยทำให้จิตให้มีอารมณ์เดียว (สมถะ) ไม่ฟุ้งซ่านหวั่นไหว ขณะที่พุทธศิลป์ทำได้มากกว่านั้น

พุทธศิลป์เป็นมากกว่าการแสดงออกซึ่งสุนทรียภาพที่ช่วยสร้างความเข้าใจในทางธรรม พลังอำนาจลึกลับช่วยขับเคลื่อนชีวิตต่างๆ ให้มาอยู่บนวิถีทางที่ถูกต้องสายเดียวกัน เพื่อเชื่อมโยงผู้คนเข้าไว้ด้วยกัน การสร้างสรรค์พุทธศิลป์จึงเป็นการสร้างมรดกแห่งความทรงจำอันพร้อมพรุ่งไปด้วยความงามที่ทุกคนร่วมเป็นเจ้าของ เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสังคมที่ดี เพราะสังคมที่มีศูนย์กลางจะสามารถสนองต่อความต้องการรูปแบบต่างๆ ของคนได้ นำไปสู่การผลิตที่เกิดขึ้นภายใต้ความลัมพันธ์ทางสังคมที่เหมาะสม ที่ไม่ได้ให้คุณค่าทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังหยั่งลึกลงไปถึงจิตใจอันละเอียดอ่อนของความเป็นมนุษย์ ความอยู่รอดของพุทธศิลป์จึงทำให้สังคมนั้นอยู่รอด จินตนาการสร้างซ้ำ (Re-imagination) ของสล่าตุ้เจ้า (พระช่าง) ทำให้เห็นว่า ศิลปะช่างสกุลน่านช่วยฟื้นเมืองได้

สล่าตุ้เจ้าและการเข้าถึงรากเหง้าความเป็นมนุษย์ด้วยพุทธศิลป์น่าน

น่านเป็นเมืองที่มั่งคั่งไปด้วยพุทธศิลป์ทั้งทางด้านวัตถุและวัฒนธรรม เป็นต้นแบบของพระพุทธรูปในยุคสุโขทัยที่อยู่เหนือกาลเวลา (อกาลิโก) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เมื่อยูเนสโก (UNESCO) ได้เข้ามาดำเนินโครงการอนุรักษ์ศิลปะสกุลน่านเพื่อทำให้น่านเป็นเมืองมรดกโลกคู่ไปกับเมืองหลวงพระบางของลาว พุทธศิลป์เมืองน่านก็เข้าไปสู่วาทะกรรมระดับโลก แสดงถึงความสำเร็จของช่างสกุลน่านโบราณ (Artistic Achievement) และที่สำคัญคือทำให้เกิดการรื้อฟื้นกลับไปหารากเหง้าของตัวเองอีกครั้ง แม้ศิลปะจะดำเนินไปด้วยตัวเองอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ยังขาดการขับเคลื่อนในระดับเมืองที่เป็นภาพใหญ่ การที่ยูเนสโก (UNESCO) เข้ามาทำให้เกิดการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ โดยตั้งเป็น “กลุ่มพุทธศิลป์เมืองน่าน” ที่มีแนวคิดในการฟื้นฟูศิลปะน่านให้สืบสานต่อไปได้

สังคมรู้จัก “สล่าตุ้เจ้า” หรือพระสงฆ์น้อยมาก ทั้งๆ ที่ในปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติพุทธศิลป์ด้วยศิลปะร่วมสมัยและขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง วัดแสงดาวคือผู้นำในการฟื้นฟูพุทธศิลป์เมืองน่าน วัดแสงดาวตั้งอยู่ที่อำเภอภูเพียง โดยการนำของพระมหาธนพล ธรรมพโล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดแสงดาว เป็นพระสงฆ์ผู้มีอุดมการณ์ที่ขับเคลื่อนเรื่องการฟื้นฟูศิลปะเมืองน่านและสร้างความยั่งยืน หัวใจสำคัญของการทำงานคือการเข้าถึงรากเหง้าที่แท้จริงที่จะทำให้งานมีความลุ่มลึก มีที่มาที่ไป ทำให้ความร่วมมือเป็นเรื่องที่คนทั่วไปเข้าใจได้และยั่งยืน

พุทธศิลป์เป็นงานร่วมสมัยแต่ไม่ไร้จุดยืนโดยการยอมรับทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนความน่ากลัวให้เป็นความท้าทาย พระช่างของกลุ่มพุทธศิลปะเมืองน่านเห็นว่า พุทธศิลป์ของช่างสกุลน่านนั้นมีรากเหง้ามาจากน่าน ความกลัวในการผสมผสานศิลปะจะทำให้พุทธศิลป์เป็นของที่ตายไปกับตัวคน

สิ่งที่ทำให้พุทธศิลป์เมืองน่านควรค่าแก่เป็นมรดกแห่งความทรงจำของโลกก็คือความหลากหลายที่สะกดลมหายใจของผู้ที่ได้มาพบเห็น ศิลปะน่านจึงแสดงถึงประสบการณ์การผ่านสิ่งต่างๆ มากมายด้วยการผสมผสานศิลปะจากหลายๆ ที่ความแข็งแกร่งของประสบการณ์และความหลากหลายทำให้ศิลปะน่านโดดเด่นและมีจิตวิญญาณที่ไม่เหมือนใคร พระพุทธรูปจะถูกออกแบบหรือปั้นด้วยใบหน้าที่ยิ้มเสมอ พระยิ้มทำให้ใจยิ้มไปด้วย รอยยิ้มแสดงถึงสังคมน่านที่มีแต่ความสงบสุข รอยยิ้มยังทำให้ศิลปะดูมีชีวิตชีวา การปั้นความสุขในงานพุทธศิลป์ต่อกย้ำความเป็นตัวตนของช่างสกุลน่าน

เนื่องจากทองคำเปลวมีราคาแพงแผ่นละ ๗ บาท จึงต้องใช้สีทองแทน สีทองที่ใช้ขนาด ๖๐ มิลลิเมตร ราคาขวดละ ๑๒๐ บาท หากนำมาผสมกับน้ำมันสนก็ใช้ได้มาก หากก่อนปิดทองคำเปลว หรือที่เรียกกันว่า “ลงรักปิดทอง” หากไม่ทำลักษณะนี้ทองคำเปลวก็อยู่ไม่นาน การจะรักษาของเก่า ต้องคำนึงถึงต้นทุนด้วย ต้องหาวิธีปรับไปตามยุคสมัยเพื่อให้ศิลปะเดินทางต่อไปได้ นอกจากงานปั้นแล้วกลุ่มพุทธศิลปะเมืองน่านยังแกะสลักพระพุทธรูปเจ้าไม้และทำเครื่องดนตรี ไม้ที่ใช้เป็นไม้มงคล เช่น ไม้สัก ไม้คูณ ไม้พยุง ไม้โพธิ์ ไม้ขนุน หรือไม้รักที่สามารถนำมาแกะได้ง่าย เจ้าภาพจะให้ค่าจ้างแกะแก่สล่าเด็กเพื่อเป็นทุนเล่าเรียน

ความงามของอาคารศิลปะน่านนั้นโดดเด่นไม่เหมือนที่อื่นเพราะใช้ปูนผสมไม้ เพื่อแสดงถึงความงามของธรรมชาติ (ดังรูปที่ ๙) ขนาดของโบสถ์วิหารแสดงถึงดุลยภาพความเป็นมนุษย์

รูปที่ ๙ ปูนปั้นโดยสล่าตั่วจ้าว

ทำให้เห็นถึงการอยู่กันอย่างเสมอภาคและเอื้ออาทร ปูนยึดติดกับไม้ต้องใช้เทคนิคพิเศษในการผสมปูนและที่สำคัญคือ “การตำปูน” ปูนปั้นของช่างสกุลน่านจึงต้องเอาไปตำในครกกระเดื่องเพื่อให้ปูนละเอียดนาน ๒-๓ ชั่วโมง การปั้นปูนจะช่วยให้คนตกลึกทางความคิด จนเกิดมุมมองที่ลึกลงไปถึงความหลากหลายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน สล่าน่านเดิมนั้นเป็นช่างศิลป์รับใช้อยู่ในราชสำนัก การใช้ปูนปั้นผสมไม้แสดงให้เห็นถึงรสนิยมความหรูหราสวยงาม ทำให้เห็นว่าน่านมีความมั่งคั่งร่ำรวย เพราะงานปูนปั้นติดไม้ทำได้ยาก สล่าจะต้องมีสมาธิและความพยายามอย่างมากในทุกขั้นตอน

การผสมปูนจะใช้ปูนขาวหรือปูนภูเขา ๓% ทราายละเอียด ๒% ทราายส่วนใหญ่ได้มาจากชนทราายเข้าวัดในประเพณีสงกรานต์ไม่ต้องซื้อหาเพราะมีอยู่มาก และใช้น้ำมันละหุ่งหรือน้ำมันตั้งอิ้ว ๑% นำทั้งสามอย่างมาผสมกันแล้วปั้นติดบนไม้ที่ทายางรักไว้เพื่อรักษาไม้ไม่ให้ปลวกกินหรือเป็นเชื้อราได้ง่าย

การซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงื่อนไขหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะมนุษย์ไม่ได้สามารถผลิตสินค้าทุกอย่างได้เอง ต้องซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน การซื้อขายรักมาแม้จะมีราคาสูงก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากกระบวนการผลิตยางรักหรือน้ำมันละหุ่งนั้นเป็นกระบวนการผลิตแบบชุมชน ผลิตแบบวิถีธรรมชาติแบบดั้งเดิม การกรีดยางรักไม้ได้ไปตัดต้นรักทิ้งเพียงแค่กรีดที่ผิว แล้วนำหมุดไปตอกให้น้ำยางรักหยดลงในกระบอก แล้วนำไปเคี้ยวในกระทะ น้ำมันละหุ่งก็เช่นเดียวกัน มีการผลิตแบบวิถีธรรมชาติ

การทำเองใช้เองในบ้านในชุมชนเป็นความพอเพียงเฉพาะตัว แต่ไม่ได้เป็นระบบเศรษฐกิจ เพราะระบบดังกล่าวต้องมีการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนกัน การที่จะอนุรักษ์งานศิลปะไว้ต้องอาศัย สิ่งใหม่ๆ เข้ามาผสมผสานสิ่งเก่าบ้าง เพราะสิ่งเก่าๆ ที่เคยใช้นั้นอาจจะไม่มีหรือหายากขึ้น มี ราคาแพง การจะอนุรักษ์นั้นจำเป็นจะต้องคำนึงถึงต้นทุนด้วย วัตถุดิบดั้งเดิมที่เคยใช้หากมีราคา แพงมาก การนำมาใช้ถือว่าไม่อยู่บนความพอเพียง

การประยุกต์หรือผสมผสานสิ่งใหม่เข้าไปหมายถึงการเปิดรับสิ่งใหม่ๆ เพื่อรักษาสีของเก่าๆ ให้คงอยู่ได้ พอเพียงจึงไม่ได้หมายถึงเอาแต่ของเก่าๆ เพียงอย่างเดียว ถ้านำของใหม่มาผสมผสาน แล้วเกิดผลดีก็ควรพิจารณา ไม่ควรยึดติด แต่ให้รู้จักประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตัวงาน กับพื้นที่ กับผู้ใช้

การปั้นปูนติดไม้ นั้นจะต้องปั้นในขณะที่ยางรักที่ทายังไม่แห้งสนิท เพราะถ้าแห้งแล้ว ปูนที่ปั้นจะไม่ติดเนื้อไม้ ต้องทาไปติดไป ถ้าปูนไม่ได้ผสมน้ำมันละหุ่ง ต้องใช้ตะปูตัวเล็ก (หรือ ตะปูที่ใช้ทำกระทง) ตอกลงไปบนตัวลายที่ปั้นนั้นด้วย เพื่อให้ปูนยึดติดกับเนื้อไม้เพิ่มความคงทน เพราะกาวมีความเหนียวและความคงทนน้อยกว่าน้ำมันละหุ่งอยู่ได้ไม่เกิน ๓๐ ปี

พุทธศิลป์น่านคือภาพสะท้อนของสังคม ที่ร้อยสร้างความหมายใหม่ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ของวัด วิหารและพุทธศิลป์ต่างๆ ให้มาอยู่ที่การช่วยกันสร้างขึ้นมา เศรษฐกิจพอเพียงที่พึ่งตัว เองได้ต้องทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ด้วยเช่นกัน ความพอเพียงไม่ได้หมายถึงการประหยัดได้มาก เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างพลังทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกันช่วยกันรักษาส่วนรวมให้ อยู่ดีกินดีพอสมควร การฟื้นฟูพุทธศิลป์น่านทำให้ชุมชนเห็นว่า “การให้ดีกว่ารับ ให้แล้วสุขใจ มากกว่ารับ”

พุทธศิลป์เป็นการสร้างมรดกแห่งความทรงจำอันพร้อมพรุ่งไปด้วยความงามที่ทุกคนร่วม เป็นเจ้าของ การเชื่อมโยงผู้คนเข้าไว้ด้วยกันกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสังคมที่ดี ทำให้ ศิลปะและสังคมเกิดการผสมผสานความกลมกลืน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการยอมรับ ทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดบริบทใหม่ เป็นบริบทร่วมสมัยที่มีความหลากหลายในมิติต่างๆ รวมทั้งการร้อยสร้าง การโหยหาอดีต ที่ผสมผสานกลมกลืนอย่างมีเอกภาพ

สังคมที่มีศูนย์กลางจะสามารถสนองตอบต่อความต้องการรูปแบบต่างๆ ของคนได้ นำไป สู่การผลิตที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหมาะสม ที่ไม่ได้ให้คุณค่าทางวัตถุเท่านั้น แต่ ยังหยั่งลึกไปถึงจิตใจอันละเอียดอ่อนของความเป็นมนุษย์ ความอยู่รอดของพุทธศิลปะจึงทำให้ สังคมนั้นอยู่รอด

งานปั้นปูนแต่ละชิ้นนั้นไม่จำเป็นต้องปั้นให้เหมือนกัน เพราะช่างแต่ละคนมีความคิดจินตนาการไม่เหมือนกัน แต่ก็ต้องให้ไปในทิศทางเดียวกัน จะไปกะเกณฑ์ไม่ได้มาก งานก่อสร้างแต่ละงานต้องอาศัยชุมชนจึงจะทำได้สำเร็จ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในงานนั้นด้วย คนจึงจะรู้สึกว่าเป็นเจ้าของงาน ทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหนศิลปะหรืออาคารสถานที่ที่สร้างขึ้น

การนำเงินมาบริจาคเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของในงานนั้นๆ แต่ไม่ได้มาร่วมทำหรือใส่ใจในงานเป็นเพียงพิธีกรรม ที่ไม่ได้ผลในการยึดโยงจิตใจ ในการสร้างพุทธศิลป์ของวัดแสงดาวนั้น ไม่ได้ใช้เงินเป็นตัวตั้ง แม้ไม่มีเงินก็ไม่ใช่ขอให้มาช่วยกัน คนในชุมชนส่วนใหญ่ก็ทำนาทำไร่และรับจ้าง การก่อสร้างของวัดจึงต้องใช้เวลา นาน ไม่มีการเขียนหรือจารึกชื่อคนบริจาคไว้ที่ถาวรวัตถุ เพราะพุทธศิลป์ที่สร้างขึ้นไม่ได้มีเจ้าของเพียงคนเดียว คนอื่นก็มีส่วนร่วม ทางวัดต้องการให้คนรู้สึกว่าคุณสิ่งทุกอย่างนั้นทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน

วัดต้องอาศัยบ้านและบ้านก็ต้องอาศัยวัด จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ แต่การที่จะให้ชาวบ้านเกิดศรัทธานั้น วัดจะต้องทำให้เห็นก่อน โดยพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติชอบก่อน การทำงานของ “กลุ่มพุทธศิลป์เมืองน่าน” เริ่มจากจุดเล็กๆ โดยการไปช่วยแกะสลักหรือซ่อมพระพุทธรูปให้กับวัดต่างๆ ในเมืองน่าน อาศัยความรู้และใจรักที่มีต่อพุทธศิลป์ งานที่ทำเป็นงานรับใช้พระพุทธศาสนา เพื่อให้พระพุทธรูปดำรงอยู่ได้ผ่านงานศิลปะ

การทำงานในความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่ได้ทำเองคนเดียว หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้หมายถึงการกินอยู่ได้เฉพาะตัว เพราะเป็นความเห็นแก่ตัว แต่จะต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงานนั้น การร่วมแรงร่วมใจจะนำไปสู่กระบวนการที่ช่วยลดต้นทุนได้เอง

ศรัทธาทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวนำทำให้เกิดการแสวงหาความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายการจัดการต้องทำควบคู่ไปกับหลักรัฐศาสตร์ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เนื่องจากพระสงฆ์ใช้ได้แต่พระคุณ ไม่สามารถใช้พระเดชได้ การใช้พระเดชจึงเป็นกระบวนการทางสังคมที่คนในชุมชนต้องจัดการกันเอง

เป้าหมายสูงสุดของการเป็นส่วชุมชนคือการได้ช่วยเหลือคน การสอนช่วยสร้างคนสร้างงาน สร้างคนคือได้มีอาชีพไปต่อยอดการประกอบอาชีพ สร้างงานคือการทำให้ศิลปะแบบน่านเผยแพร่ไป พุทธศิลป์เมืองน่านจึงไม่ตาย ช่างสกุลน่านมีลักษณะที่พิเศษกว่าช่างทั่วไปคือมีจิตอาสา ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยโอกาส

พระสงฆ์จะต้องใช้ความสามารถในเรื่องที่ถนัดอย่างเต็มที่ จะต้องมิจิตสำนึกในการรับใช้พระพุทธศาสนาและสังคมให้มาก วัดเองก็ควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้แสดงความสามารถได้อย่างเต็มที่ โดยไม่มีข้อจำกัด ในขณะเดียวกัน วัดก็ต้องหาช่องทางในการติดต่อประสานความร่วมมือกับชุมชนโดยตรง เริ่มจากการเดินเข้าไปหาชุมชนโดยอาศัยญาติโยม หรือนำชุมชน อาศัยสื่อสมัยใหม่ในการติดต่อ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ มีการนัดประชุมกันกับชุมชนในวาระต่างๆ เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ว่าวัดได้ทำอะไรไปบ้าง

ในกระบวนการสร้างมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและผู้ที่ไม่เห็นด้วย สำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยต้องปล่อยให้ต้องรักษาไว้ได้ ไม่เสียเวลาบ่าบัดน้ำเสีย เพราะถึงเวลาน้ำดีจะไหลน้ำเสียเอง ดังนั้นความพอเพียงจึงไม่ได้หมายถึงการประหยัดได้มากเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างพลังทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกันช่วยกันรักษาสวนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ซึ่งน่าจะได้ผลดีกว่าต่างคนต่างทำ

ชุมชนแสงดาวพัฒนา ๕ มีช่างปูนปั้นเก่งๆ ๕-๗ คน เพิ่มขึ้นจากเดิมที่เคยมีแค่ ๑-๒ คน ซึ่งอายุมากแล้ว ปูนปั้นทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างชุมชนแสงดาวพัฒนา ๕ กับชุมชนอื่นๆ คนในชุมชนจะไปช่วยชุมชนอื่นๆ ในต่างอำเภอ ที่ต้องการช่างทำปูนปั้นโดยใช้เทคนิคของวัดแสงดาว การแลกเปลี่ยนแรงงานได้ประโยชน์มากกว่าตัวเงิน เพราะการช่วยงานชุมชนอื่นเป็นการช่วยกันเผยแพร่งานศิลปะออกไปในตัว เป็นการประชาสัมพันธ์งานได้อีกทาง ยิ่งทำมากก็ยิ่งมีการต่อยอดมาก

๗. ปรัชญาภิปราย

จากกรณีศึกษาใน ๕ ประเทศพบว่า ประชาสังคมอาเซียนคือกลุ่มคนที่หลากหลายที่กำลังสร้างการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติในช่วงการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ ชนกลุ่มน้อย คนจนในชนบท จนถึงครูชะแมร์ หรือ หมอผีที่เป็นผู้นำทางการแพทย์ทางเลือก ที่ทำให้คนเข้าสู่โลกแห่งธรรมและสามารถพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กันไปได้อย่างจริง

ภูมิทัศน์แห่งความพอเพียงไม่ได้แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวจากระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก แต่กลับกลายเป็นเสาหลักค้ำจุนเศรษฐกิจชุมชนและคนชายขอบ พระสงฆ์ของไทยมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติพุทธศิลป์ด้วยการสร้างศิลปะร่วมสมัยและขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อฟื้นฟูเมือง ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุของเวียดนามขับเคลื่อนธุรกรรมทางการค้าที่ตลาดน้ำแจ๋โฮนยไก่อ๊ริง ตลาด

ที่มีห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงคนในพื้นที่ ๗ จังหวัด ๔ ประเทศ (ไทย กัมพูชา สปป.ลาว และจีน) เข้าด้วยกัน ชนกลุ่มน้อยของเมียนมาร์ขับเคลื่อนสังคมพอประมาณและความหลากหลายของชาติพันธุ์ในโลกไร้พรมแดนโดยการผลิตไฟฟ้าไว้ใช้ภายในครัวเรือน ที่นำไปสู่การรักษาป่าและระบบนิเวศของประเทศ ชาวชนบทของสปป.ลาวสร้างนวัตกรรมในครอบครัวที่ทุกคนร่วมกันผลิตขึ้นมา กระทั่งทำให้ฝักสวนครัวกลายเป็นฐานการผลิตขนาดใหญ่ สามารถเคลื่อนตัวเข้าสู่พื้นที่เศรษฐกิจหลักได้อย่างทรงพลัง ขณะที่ครูชะแมร์ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการให้บริการทางการแพทย์ทางเลือกซึ่งเป็นองค์ความรู้เดิม (Traditional Knowledge) ที่เน้นการดูแลกันบนฐานแห่งศรัทธาและความเชื่อ เพื่อทำให้คนชายขอบมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การเปลี่ยนผ่านภูมิทัศน์ทางการเมืองและสังคมไม่ได้ทำให้อัตลักษณ์และปฏิบัติการของเศรษฐกิจพอเพียงเปลี่ยนแปลงไป แต่ทำให้คนมีศักยภาพมากขึ้นในการริ่สร้างสังคมและขับเคลื่อนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ในกรณีของพุทธศิลปกรรมปูนปั้นของน่าน ความศักดิ์สิทธิ์ของวัด วิหารและพุทธศิลป์ต่างๆ ถูกริ่สร้างความหมายใหม่ในแง่ที่คนต่างช่วยกันสร้างขึ้นมา ทำให้เกิดการขับเคลื่อนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ผ่านจิตอาสาของเหล่าชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน วัดเข้ามามีบทบาทสำคัญทำให้คนที่มีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันมาช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดสำนักแห่งการร่วมเป็นเจ้าของซึ่งช่วยลดต้นทุน สามารถใช้กระบวนการชุมชนในการบริหารจัดการ เกิดเป็นจริยธรรมของการห่วงใยดูแลกันในชุมชน

ในกรณีของเวียดนาม โครงสร้างทางเศรษฐกิจพอเพียงถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสามารถและความชำนาญในการเดินเรือ เทคนิคการจัดซื้อและการบริหารสินค้าคงคลังแบบทันเวลาในการกระจายสินค้าเพื่อให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้รับสินค้าอย่างพอเพียง โดยใช้เรือเร่ขายไปตามหมู่บ้านต่างๆ ทำให้ผลิตภาพทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้น สิ่งที่น่าสนใจคือ ความสามารถในการทำการค้าทำให้คนในวัยชราที่ไม่มีงานทำไม่กลายเป็นคนชายขอบ

ในกรณีของเมียนมาร์ การขับเคลื่อนโครงสร้างทางเศรษฐกิจเกี่ยวโยงใกล้ชิดกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะการรักษาลำน้ำย่างขาให้บริสุทธิ์ไว้เสมอ การดูแลความสะอาดลำธาร ปลูกจิตสำนึกให้เด็กและชุมชนช่วยกันอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่า เพราะเป็นต้นกำเนิด

ของทุกชีวิตให้คงความสมบูรณ์และเอื้อประโยชน์ให้แก่สังคม ในแง่หนึ่งได้ริ่สร้างสังคม โดยทำให้เกิดเครือข่ายเพื่อนบ้าน (Neighborhoods) ในการเอาใจใส่ดูแลจาง เครือข่ายเพื่อนบ้านกลายเป็นทรัพยากรที่สำคัญทางวัฒนธรรมที่ทำให้คนเรียนรู้จริยธรรมรายวัน และทำให้คนในชุมชนตื่นตัวกับการเรียนรู้ใหม่ๆ โดยมีความเพียรเป็นเครื่องต้น

ในกรณีของกัมพูชา ระบบเศรษฐกิจได้สร้างความหลากหลายในการดูแลรักษาเพื่อเพิ่มทางเลือก (Choices) ให้กับคนชายขอบซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม

การศึกษาพบว่า สังคมที่มีศูนย์กลางจะสามารถสนองต่อความต้องการรูปแบบต่างๆ ของคนได้ และสามารถขับเคลื่อนสังคมสู่บริบทใหม่ๆ เช่น การฟื้นฟูศิลปะเมืองน่านและการสร้างความยั่งยืนเพื่อเป็นเมืองมรดกโลก

คนมีแรงจูงใจและตอบสนองต่อคุณค่าใหม่ๆ ที่ทำให้สังคมอยู่ดีมีสุข โดยแรงจูงใจที่สำคัญ ได้แก่ ความภูมิใจที่ได้เข้ามาสู่พื้นที่ค้าขายที่ตลาดน้ำโบราณของผู้สูงอายุที่เวียดนามแม้ว่าจะเป็นภาคเศรษฐกิจเล็กๆ ตามอุดมการณ์สังคมนิยมที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อสังคม หรือการครองความสันโดษที่คนเวียดนามเห็นว่าเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง การกลับไปหารากเหง้าของตนเองก็เป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการฟื้นฟูศิลปของน่าน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในกรณีของชาวอาข่าที่เมียนมาร์ การแสวงหาความหลุดพ้นโดยใช้ความเพียรในการผลิตไฟฟ้าจาก “ฉาง” และการหาความรู้ใหม่ๆ คือแรงจูงใจที่สำคัญ เพราะการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์แห่งความทันสมัยและภาวะผู้นำที่ดีของชนเผ่า

การผลิตจะต้องเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหมาะสม โดยไม่ได้ให้คุณค่าทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังหยั่งลึกไปถึงจิตใจอันละเอียดอ่อนของความเป็นมนุษย์ ทำให้เห็นว่า การให้ดีกว่ารับ ให้แล้วสุขใจมากกว่ารับ ชาวอาข่าเห็นว่าความมั่งคั่งที่แท้จริงคือเพื่อนและการรักษาความหลากหลายของชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติไม่มีศาสนา ไม่ได้เป็นของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง น้ำและพลังงานก็ไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง ทุกศาสนาจึงสามารถใช้ธรรมชาติร่วมกันได้ ชาวเวียดนามเห็นว่า การสร้างสรรคณ์วัฒนธรรมอย่างกระตือรือร้น นั้นต้องทำงานอย่างสอดคล้องกันกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

สปป.ลาว อธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการสร้างคุณค่าสื่อกลางจากผักสวนครัว ที่ทำให้สังคมมีความหมาย โดยเป็นคุณค่าในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และทำให้คนบริสุทธิ์

ด้วยปัญญา (ปัญญา ปริสุขุมติ) ธรรมชาติไม่ได้โหดร้ายเพราะ “โลกธรรม” ทั้งปวงต่างมีทั้งสุขและทุกข์ปะปนกันไป

ในกรณีของครูชะแมร์ คุณค่าเป็นเรื่องการสร้างทานบารมีโดยการรักษาสังเคราะห์ผู้อื่นโดยไม่เรียกร้องค่ารักษาใดๆ ได้ช่วยรักษาความรู้เหล่านี้เอาไว้ด้วยการสืบทอดประเพณีมุขปาฐะ (Oral Tradition) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เคยรุ่งเรืองและยั่งยืนที่สืบทอดกันมาของอาณาจักรเขมร

เศรษฐกิจพอเพียงเน้นกระบวนการผลิตแบบชุมชน เป็นการผลิตแบบวิถีธรรมชาติแบบดั้งเดิม มีการประยุกต์หรือผสมผสานสิ่งใหม่เข้าไป เปิดรับสิ่งใหม่ๆ เพื่อรักษาสິงเก่าๆ ให้คงอยู่ได้ เหมาะสมกับงาน พื้นที่ และผู้ใช้ เศรษฐกิจพอเพียงต้องช่วยสร้างสันติภาพในการดำรงชีวิตให้อยู่ใน “สี่สามัญตา” หรือกติกาบรรยาบทของสังคม ตลอดจนการพึงสำรวจระวังในสัตว์ทั้งหลายทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการต่อยอดภูมิปัญญาโดยใช้ความเป็นพื้นที่เป็นน้อง เศรษฐกิจชุมชนยังเน้นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะการปลูกผักสวนครัวที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีการแตกออกในลักษณะของนวัตกรรมในครอบครัว เช่น การทำปุ๋ยที่เกิดขึ้นควบคู่กันไป

เทคโนโลยีในตัวคนเป็นหัวใจสำคัญของการผลิตแบบชุมชน ในรูปของความสามารถในการเดินเรือและการตัดเส้นทางลัดเลาะสู่คลองต่างๆ เพื่อย่นระยะทางทำให้ตลาดน้ำโบราณมีประสิทธิภาพ

ในกรณีของชาวอาข่าที่เมียนมาร์ ความรู้ที่ผู้ปฏิบัติพึงเห็นชัดด้วยตนเอง (สนธิภูจิก) เป็นการเรียนรู้ที่จะสร้างที่พึ่งของตน (นาถกรโณ) โดยอาศัย “ลิปปะ” หรือความรอบรู้ศิลปะในมงคลสูตรที่เกิดจากการหมั่นสังเกตความเร็วของกระแสน้ำ และระดับน้ำที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ต้องมีความรู้เรื่องการควบคุมน้ำที่เป็นองค์ความรู้สำคัญของวิศวกรรมแม่น้ำแบบพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่ รวมไปถึงการปรับภูมิทัศน์ผักสวนครัวทำให้คนอยู่กับความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดนั้นได้ โดยคนในครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตอาหารทุกขั้นตอน

ในกรณีของกัมพูชา เทคโนโลยีในตัวคนคือองค์ความรู้เรื่องสมุนไพร การสวดมนต์ การบริการคาถาและของขลังต่างๆ ทำให้คนเกิดความเชื่อมั่นจิตใจไปในความดับ (นิโรธ อธิมุตตตา) เห็นว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงมีปกติแตกสลายไป คนจึงไม่หวั่นไหวในทิวทัศน์ต่างๆ (นานาทิภูจิสุน กมฺปติ) ที่เห็นคิดว่าชีวิตนี้เที่ยง จิตที่น้อมไปในทางดับมีอานิสงส์ทำให้คนปราศจากความกลัว และมีความดับเป็นความสุข

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอธิบายความพอดีและพอเพียงในมิติที่หลากหลาย กรณีของเวียดนามคือการกระจายความเสี่ยงด้วยการขายสินค้าที่หลากหลาย โดยยอมขาดทุนเพื่อรักษาอุปสงค์ของผู้บริโภคเอาไว้ให้เติบโตต่อไปได้ในระยะยาว ความพอดีคือบุญหรือประโยชน์ที่สังคมจะได้รับ ดังนั้นการทำบุญคือการช่วยเหลือสังคม ขณะที่ชนเผ่าอาข่าของเมียนมาร์เห็นว่าความพอเพียงถูกกำหนดมาโดยกรรม การดำรงชีวิตอยู่ในวิถีแบบพอเพียงจึงเป็นการเข้าใจหลักธรรมและความภูมิใจที่สามารถผลิตไฟฟ้าไว้ใช้ตัวเอง

ประชาสังคมแสดงพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในรูปของกัลยาณมิตร การค้นหาผักจากเพื่อนบ้านที่ทำให้คนหันมาดูแลกัน ยินดีในการร่วมทุกข์ร่วมสุข บอกกล่าวให้กันฟังในสิ่งที่ไม่เคยรู้ และคอยแนะนำให้อยู่ในความดีเพื่อช่วยรักษาทรัพย์ (ผักสวนครัว) นั้นไว้ กลไกการบอกเล่าทำให้การสร้างสรรค์และอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง การแบ่งปันกันกินยังช่วยสร้างศักดิ์ศรี และความภูมิใจให้กับเจ้าของสวนครัว

การทำความเข้าใจแบบสมัยนิยมทำให้เห็นถึงรากกำเนิดของเศรษฐกิจพอเพียงในมิติที่ลึกซึ้งและพิสูจน์ความเป็นสากลของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันที่จะทำให้ภาคประชาสังคมของอาเซียนมีอิสรภาพอย่างแท้จริงในการสร้างสรรค์สังคมแห่งพหุวัฒนธรรมและสังคมหวัดธรรม เพื่อการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวของประชาคมอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในอาเซียน ใน คอลัมน์ทัศนะวิจารณ์ กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๗.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. เศรษฐกิจพอเพียงของลาว คืบความสุขให้ประชาชน ในคอลัมน์ทัศนะวิจารณ์ กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. เศรษฐกิจพอเพียงของกัมพูชา กุสลาอัปสร ในคอลัมน์ทัศนะวิจารณ์ กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๕๗.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. เศรษฐกิจพอเพียงของเวียดนาม พรหมจรรย์สันโดษ ในคอลัมน์ทัศนะวิจารณ์ กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๗.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. วิพากษ์พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสอาเซียน. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในอาเซียน. บทความออนไลน์ (บทความพิเศษ) ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. เผยแพร่เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗.
www.BuddhistASEAN.com (เว็บไซต์ของโครงการ)
www.facebook.com/buddhistASEAN (เฟสบุ๊กของโครงการ)
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายของประชาชน. เผยแพร่เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. การสร้างสรรค์ระบบเศรษฐกิจและการผลิตซ้ำ. เผยแพร่เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- Phra Rajvaramethi (Prasit Brahmarangsi), Ph.D., 2014. Buddhist ASEAN Literacy. เผยแพร่เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. การศึกษาแบบทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) และวิธีทัศน์การสัมภาษณ์โดยตรง (Direct interview) . เผยแพร่เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๗. การตีความหมายของกรณีศึกษาต่างๆ (Interpretive case studies). เผยแพร่เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.